

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie a patopsychologie

IVANA PIZÚROVÁ

III. ročník - kombinované studium

Obor: speciální pedagogika předškolního věku

**ÚSTAVNÍ VÝCHOVA V DĚTSKÉM DOMOVĚ A MOŽNOSTI
NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Irena Plevová, Ph.D.

OLOMOUC 2010

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím literatury a pramenů uvedených v seznamu.

V Dobřichovicích dne 12. 12. 2009

Děkuji PhDr. Ireně Plevové PhD. za odborné vedení bakalářské práce

Obsah

Úvod	5
1. Důvody a legislativní postup umístění dítěte do náhradní výchovné péče	6
2. Paradoxy a mediální obraz ústavní výchovy a náhradní rodinné péče	8
3. Dětské domovy	11
4. Náhradní rodinná péče	17
5. Dětský domov Lety	27
6. Případové studie dětí z DD Lety	36
Závěr	39
Seznam použité literatury	40
Seznam zkratk	42
Seznam příloh	43
Přílohy	
Anotace	

Úvod

„Má-li se dítě vyvíjet po duševní a charakterové stránce v osobnost zdravou a společností užitečnou, potřebuje vyrůstat v prostředí stálém a citově příznivém, vřelém a přijímajícím. A takovým životním prostředím by teda měla být především rodina“ (4, s. 16).

Téma práce bylo vybráno, pro zájem o problematiku náhradní výchovy z hlediska profesního i osobního. Jako vychovatelka v dětském domově se setkávám s nejrůznějšími osudy dětí, které žijí v ústavní výchově i v různých formách náhradní rodinné péče.

Cílem je seznámit s problematikou ústavní výchovy probíhající v dětských domovech a také se současnými formami náhradní rodinné péče.

Práce vychází z nástinu problematiky, pokračuje popisem jednotlivých forem NRP, nahlédne i do historie, neopomene zmínit legislativní dokumenty. Popisuje činnost v konkrétním DD a případové studie dětí, které tímto domovem prošly.

Při zpracovávání tvořilo stěžejní část studium odborné literatury, a dále pak vlastní zkušenosti. Práce má popisný charakter.

V současné době jsou někdy prezentována radikální stanoviska a názory na problém dětí, které nemohou vyrůstat ve své biologické rodině. Odmítají a zavrhuji ústavní výchovu, jako jednoznačně traumatizující a negativně působící činitel, prioritní je pro ně dostat děti co nejrychleji a v co největším množství do rodin. Na jednu stranu tyto názory chápu a jako laik bych jim neměla co vytknout.

Jako člověk pohybující se v praxi, jsem však opatrnější, protože jsem se setkala s případy velmi trpkého zklamání dětí, u kterých byl zákonem stanovený proces vřazení do NRP podceněn.

Práci vedla snaha poskytnout aktuální informace v problematice náhradní výchovné péče a domněnka, že přínosný by mohl být i pohled tzv. z druhého břehu, z ústavního zařízení.

1. Důvody a legislativní postup umístění dítěte do náhradní výchovné péče

Dítě považuje za své rodiče ty, kteří se k němu mateřsky a otcovsky chovají. Je pro něj nepodstatné, zda si ho přinesli z porodnice. Rodina však není jedinou institucí, která bude pečovat o jeho vývoj, vychovávat, vzdělávat a chránit ho, zkrátka mít vliv na utváření jeho osobnosti. Svou roli hraje i prostředí mimo rodinu, ve kterém se dítě pohybuje a vyrůstá. Ale rodina má přeci jen jedinečné a výsadní postavení. Stojí na začátku, a proto má možnost ovlivňovat dětský vývoj v jeho nejcitlivějších fázích, může nejpřirozenějším způsobem a v co největší míře uspokojovat jeho základní psychické potřeby. Také je modelem mezilidských vztahů, které si dítě ponese do života a s kterými bude poměřovat všechny vztahy, do nichž vstoupí.

Pokud z nějakého důvodu, např. když rodiče zahynou, vážně onemocní, starat se nemohou nebo někdy nechtějí, zkrátka když biologická rodina není funkční, existují formy náhradní výchovné péče.

Je to péče ústavní, sem patří kojenecké ústavy, dětské domovy, diagnostické ústavy, ústavy sociální péče. Další formou je náhradní rodinná péče, což je osvojení a pěstounská péče, dále pak hostitelská péče a poručenství.

Legislativní podmínky pro umístění dítěte do ÚV nebo NRP jsou uvedeny v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Sociálně-právní ochranu dětí zajišťují orgány sociálně-právní ochrany dětí, známé pod zkratkou OSPOD (2).

Na počátku je dysfunkční rodina. Na základě upozornění, např. dětského lékaře, učitele nebo jakékoli osoby, OSPOD rodinu kontaktuje a pozve ji. Zjišťují se finanční a bytové podmínky. Zahajuje se tím sanační (ozdravná) práce s rodinou. Pokud jsou problémy zjištěny, rodina OSPOD pravidelně navštěvuje. Nedochozí-li k nápravě a problémy přetrvávají, pracovníci OSPOD vykonávají návštěvy v rodině. Pokud je dítě ohroženo, dojde k jeho odebrání, a to tím způsobem, že OSPOD podá soudu návrh na vydání předběžného opatření a umístění dítěte do diagnostického ústavu, a soud o tomto opatření rozhodne.

V DÚ proběhne diagnostika dítěte a poté pedagogická rada rozhodne o dalším umístění. Buď do dětského domova, dětského domova se školou nebo výchovného ústavu. V případě, že došlo k upravení podmínek v primární rodině, dítě se vrací zpět.

Děti umístěné v ústavní výchově mohou být uvedeny do registru pro zájemce o NRP. Pracovník OSPOD provede jednou za tři měsíce návštěvu dítěte v zařízení. Zjišťuje, jak často ho rodina navštěvuje, bere na dovolenky, projevuje o ně zájem. Rozumí se rodina širší, nejen otec s matkou. V případě že zjistí nezájem, je dán návrh na vřazení do registru. Registry jsou dva – registr žadatelů o NRP a registr dětí vhodných do NRP. Na krajských úřadech jsou odbory NRP, které svolávají komisi a ta volí vhodnou rodinu pro dítě. Pokud je nalezena, žadatelům je vydáno

oznámení o vhodnosti stát se pěstouny. Následně mají pěstouni třicetidenní lhůtu na podání žádosti o Svěření dítěte do péče budoucích pěstounů. OSPOD ve správním řízení vydá rozhodnutí o tomto svěření. Budoucí pěstouni během šesti měsíců podají k soudu žádost o Svěření dítěte do NRP – pěstounské péče. Soud o tomto svěření rozhodne.

2. Paradoxy a mediální obraz ústavní péče a náhradní rodinné výchovy

V ČR vyrůstá zhruba 1% dětí mimo vlastní rodinu (13). Sirotků v pravém slova smyslu je však minimum, jedno až dvě děti ze sta takto postižených. Ostatní patří k sirotkům sociálním. Laik si možná představí třeba nezaměstnané rodiče, kteří nemají peníze, nebo matku, která byla opuštěna nezodpovědným partnerem, možná i těžce nemocné a nemohoucí rodiče. Obvykle je takový názor mylný. I při kritickém pohledu je rozsah dnešní státní i charitativní sociální sítě takový, že existují řešení různých situací a je reálné, aby si s nimi, pokud má zájem, zodpovědná rodina poradila. Pojmem sociální sirotek tedy rozumíme dítě, jehož celá rodina (nejen otec s matkou) neumí, nemůže či nechce zajistit výchovu a všestrannou péči, a není naděje, že by se poměry zlepšily natolik, aby se dítě mohlo vrátit zpět.

Při osvojení mají žadatelé určité požadavky, které můžeme shrnout v jakýsi osvojitelský ideál: bílé dítě, co nejmenší, průměrně inteligentní, nejlépe aby se podobalo náhradním rodičům, biologičtí rodiče by měli být vcelku normální, ne narkomani, či jinak „úchylní“. Vzhledem k důvodům, pro které jsou děti nejčastěji do ústavních zařízení umístěovány a které budou zmíněny níže, je jasné, proč je tolik žadatelů neuspokojených a čeká se i několik let.

Také v oblasti pěstounské péče přetrvávají mylné názory. Pěstounská péče není rychlejší forma adopce. Do této péče přicházejí děti, jejichž biologičtí rodiče nebyli zbaveni rodičovských práv, tzn., že si dítě sice odvést nemohou, ale např. chtějí-li pěstouni odjet s dítětem k moři, musí pokrevní rodiče souhlasit.

Problematika ústavní péče je v současné době silně medializována. Je skutečně pravda, že ústavy drží děti za svými zdmi? Že v ČR jsou nejvyšší počty dětí v ústavní výchově z celé Evropy? Dělá se maximum pro děti, aby mohly vyrůstat v rodinách, a je toto reálné pro všechny děti (10)? Tyto otázky z médií často vyznívají.

Kritice, že příčinou nedostatků v náhradní výchově dětí je to, že chybí jedna kompetentní státní instituce, která by se problematikou péče, výchovy a ochrany dítěte zabývala, oponuje názor, že současné rozdělení mezi tři resorty – ministerstvo zdravotnictví, ministerstvo práce a sociálních věcí, ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy není zásadní překážkou (10). I při tomto rozdělení je možné ústavní péči koordinovaně a seriózně zlepšovat, přitom vycházet z vědeckých poznatků i potřeb praxe. Předpokladem je diskuze všech zainteresovaných odborníků. Bohužel, ke škodě věci přispívají neseriózní a nátlakové akce některých nestátních organizací, které manipulují s veřejným míněním. Pravda je, že v ústavní výchově rezervy jsou, a že ústavní péče se nikdy nemůže rovnat péči o dítě ve funkční rodině (10). Toto je zdůrazňováno, a to proto, že ti, kteří se situací a změnami v ústavní výchově zabývají, bývají některými organizacemi označováni jako zastánci ústavní výchovy. Slovo zastánci má v tomto případě pejorativní význam.

Při porovnávání rodiny a ústavu bývá zneužíváno jméno profesora Matějčka, který popisoval podmínky v ústavech pro děti v 18. a 19. století. Od toho se odvodilo rčení „lepší špatná rodina nežli dobrý ústav“. Tato slova jsou někdy připisována jemu, ale Matějček uvádí, že... „od něho *toto tvrzení nikdy nevzešlo*“... (13, s. 25).

Přihlédneme-li k potřebám dětí, liší se ústavní zařízení svou kvalitou. Rozdíly jsou někdy velké a podstatná je i osobnost ředitele zařízení. Celkově je však patrná tendence ústavní výchovu očerňovat. Neseriózně je vyvoláván obraz dětí trpících po materiální stránce (např. sbírky hraček pro děti z DD v předvánoční době). K tomuto se váže má osobní zkušenost. Děti z našeho DD jsou vyzývány, aby si napsaly přání hned pod několik vánočních stromků, které organizují různé firmy, nadace či občanská sdružení, vedeny snahou pomoci. Děti tak obdrží velké množství často finančně náročných dárků, nejčastěji elektroniky, značkového oblečení a hraček. Jejich vztah k těmto věcem je často povrchní a po krátké době končí nefunkční dárky v kontejneru. Bohužel se stává i to, že někteří dárci naházejí rozbité hračky a špinavé oblečení po svých dětech do tašky a „věnují“ je dětem do domova. Tolik jen krátké odbočení.

Nepopíratelné je, že děti umístěné v ústavním prostředí jsou ohroženy psychickou deprivací (12). Ale není pravda, že každé dítě, které prošlo dětským domovem, je trvale a nenapravitelně poškozeno, jak je prezentováno v médiích. Záleží na věku a osobnosti dítěte, na jeho psychické odolnosti, na délce a závažnosti deprivace, kterou prošlo.

Zjednodušené je i tvrzení, že ústavní zařízení vytvářejí delikvenci. Ano, děti zde vychovávané jsou rizikovější a náchylnější k rozvoji sociálně patologických jevů, ale nesmíme zapomínat na to, s jakou zátěží do ústavní výchovy přicházejí – špatné genetické a biologické dispozice, prostředí nefunkčních rodin, ve kterých se sociálně patologické jevy vyskytovaly, z rodin s psychiatrickou zátěží, atd. Do dětských domovů a diagnostických ústavů často přicházejí děti na začátku dospívání již s vážnými problémy, se zkušenostmi s krádežemi, záškoláctvím, užíváním drog, psychicky deprivované.

Situace v ústavní výchově a mediálně zdůrazňované plné ústavy dětí jsou důsledkem nedostatečné preventivní a sanační (tzn. ozdravné, revitalizující) práce s biologickými rodinami. O sanaci rodin se snaží zejména nestátní organizace, je jich však stále velmi málo a nemohou pokrýt potřebu. Nutný je také koncepční a systémový přístup (10). I ve své praxi jsem se setkala s případy dětí, které jsou vlastními rodiči informovány (vhodnější je termín psychicky zpracovávány) v tom smyslu, že rodiče si postaví domeček, koupí auto a brzy si pro ně do domova přijedou. Děti svým rodičům věří, do náhradní rodiny nechtějí, čekají na své rodiče... Ti si většinou své poměry nikdy neupraví, nezačnou žít řádným životem, naopak zjistí, že mít dítě zaopatřené a jednou za čas za ním přijet na návštěvu, je velmi výhodné. Dítě čekáním na ně

promarní třeba několik let. Pokud si v dospívání uvědomí, že jeho rodiče nejsou řádného života schopni, je už na umístění v NRP pozdě.

V poslední době se častěji objevují případy dětí, které jsou z pěstounských rodin vráceny zpět do dětských domovů. Důvody pro to jsou různé. Někdy je to nedostatečná příprava žadatelů, jejich přání mít dítě co nejdříve, často je to nedostatečné zajištění kvalitních odborných služeb pro pěstounské rodiny ve smyslu doprovázení. V některých případech je to i chování dítěte, které se dá těžko výchovně ovlivnit. Roli hrají genetické předpoklady či disharmonický vývoj ve smyslu poruch osobnosti a pěstouni při sebevětší snaze a podpoře odborníků neuspějí (1).

Organizace, které se snaží o zásadní reformu systému náhradní péče, uvádějí, že v ústavní výchově je 20 tisíc dětí a NRP by podle nich měla být dostupná pro všechny. Myšlenka je ale nereálná. Více než polovina z tohoto počtu dětí je umístěna v ústavech sociální péče, mnohé jsou natolik závažně zdravotně postižené, že není možné umístit je do pěstounské péče. Některé děti jsou v ústavu na týdenním pobytu a rodina se o ně stará doma o víkendech, svátcích, prázdninách (10).

Závěrem této problematiky, a to z důvodu naprostého souhlasu s níže uvedeným tvrzením, uvádím doslovnou citaci:

„Média by rozhodně neměla posuzovat ústavní péči bez porady s odborníky. Novináři a redaktoři, tak jako jiní laikové v oblasti náhradní výchovy, nemají potřebné znalosti, většinou se s problematikou seznamují jen letmo a povrchně. I když se některý z nich věnuje problematice náhradní péče dlouhodobě a situaci zná, měl by zamýšlené body před zveřejněním konzultovat s nestranným odborníkem, který není zatížen mediálními trendy“(10, s. 109 – 110).

3. Dětské domovy

Historie

Péče o odložené děti začíná asi ve 4. století, kdy byl v Konstantinopoli založen útulek pro nechtěné děti. Ve středověku existovaly dobročinné ústavy zřizované při kláštorech, které přijímaly opuštěné děti, ale i staré a nemocné lidi. Samostatné nalezince, sirotčince a dětské ústavy byly zřizovány hlavně v období po reformaci.

Od 16. století byla péče vedena dvěma směry – umístováním do rodin a zřizováním ústavů. Péče o opuštěné děti příslušela především obcím, vyšší státní správa se podílela jen minimálně, významný podíl měla soukromá dobročinnost. Úroveň a rozsah péče se lišily v jednotlivých evropských zemích. Významné místo patří Holandsku, první sirotčinec byl založen v Amsterdamu v roce 1520. Následovalo Německo 1572 v Augšpurku, 1604 v Hamburku.

Od konce 18. století humanisté poukazovali na nepřirozenost ústavního prostředí a zdůrazňovali význam výchovy v rodině. Jedním z představitelů byl Jan Jindřich Pestalozzi, který přesto založil vychovatelský ústav pro zanedbané a opuštěné děti v Neuhofo, nazval ho Ochrannovna. Chtěl spojit výchovu s drobnou prací. Ústav měl zajišťovat dětem výchovu a děti svou prací prosperitu ústavu. Výchovou chtěl rozvinout lidskost, a to prostřednictvím výchovy intelektu a všestranné lásky.

Rakousko – Uhersko, jehož jsme byli součástí, v této péči dlouho zaostávalo za ostatní Evropou a v 19. století se snažilo zpoždění dohnat. Na počátku 19. století na našem území probíhaly společenské změny vlivem rozvoje průmyslu a měst, následkem čehož bylo zchudnutí širokých vrstev obyvatelstva. V důsledku potřeby zajištění živobytí byla matka odváděna od rodiny (bez sociálního zajištění dětí), děti byly pracovně přetěžovány, vzrůstala kriminalita, tuláctví a žebrota mládeže. Proto byly vydávány zákony a prováděna opatření k zajištění výchovy a ochrany mládeže. Například občanský zákoník z roku 1811 zajišťoval právní postavení dítěte v rodině, nárok na výživu (otcem), výchovu (matkou) a na ochranu soudem. Za dítě odpovídali rodiče, v podstatě otec z titulu moci otcovské. Vyjmutí dítěte z rodiny z rozhodnutí soudu nebylo vyřešeno, protože nebylo povinné zřizovat potřebné ústavy a pokud byly zřízeny z dobročinnosti, nebyla vyřešena úhrada za pobyt dětí. Zřizování a udržování příslušných ústavů zůstávalo dlouho na charitativní péči. Dobročinná zařízení nebyla jednotně řízena, každé z nich se řídilo vlastním statutem. V polovině 19. století byl zájem veřejnosti o řešení problémů ve výchovných zařízeních reprezentován spíše jednotlivci než státem. Diskutovalo se o významu rodinné a ústavní péče, o výsledcích ústavní péče, zdůrazňovala se nutnost pečovat o propuštěné svěřence, postupně se hledaly vhodné formy a organizace výchovné péče. Významnou osobností té doby byla Marie Červinková-Riegrová, která se věnovala svým literárním dílem a přednáškovou činností humanitním a sociálním problémům.

V roce 1887 vydala knihu *Ochrana chudé a opuštěné mládeže*, která se na dlouho stala základní prací z tohoto oboru (13, s. 21).

Na počátku 20. století došlo k určité systematické úpravě v péči o mládež, vznikly poloúřední orgány péče o mládež. Měly za povinnost vést v evidenci všechny potřebné děti od narození do zletilosti, jejich součástí byly poradny pro matky a děti, které spolupracovaly se soudy. Vykonávaly veřejné poručenství, ochranný dozor nad dětmi v cizí péči a sociálně právní péči o mladistvé provinilce. Dětem zanedbaným, opuštěným, osiřelým poskytovaly péči v okresních dětských domovech. Pro dorost byly zřizovány poradny pro volbu povolání. Prostředky získávaly z členských příspěvků, odkazů a darů, sbírkami a akcemi (Vánoční strom republiky atd.).

Za první republiky měla sociální péče u nás především ráz soukromý, církevní, částečně veřejný. Zemská ústředí se snažila o plánovitost, prevenci, sjednocovala složky sociálně právní, výchovné a zdravotní. Ústavy měly rozdílnou kvalitativní úroveň, jejich variabilita umožňovala umístění dětí s ohledem na jejich individuální potřeby, ale byla nepřehledná, a proto této výhody nemohlo být často využito. Pro děti byla situace přínosná, domovy byly malé, se smíšenými skupinami, měly rodinný charakter.

Po roce 1945 došlo v sociální péči k výrazným změnám, vývoj směřoval ke státní sociální politice. Zákonem č. 48/1947 byly zrušeny dosavadní spolky péče o mládež, zřizovaly se komise péče o mládež při okresních a krajských národních výborech, docházelo při tom k oddělení sociálně zdravotní a sociálně právní-ochrany mládeže. Celý systém byl centralizován a řízen státními institucemi. V roce 1952 byla zrušena pěstounská péče a mnoho dětí muselo přejít do nově budovaných dětských domovů. Rušily se ochranné a nápravné ústavy. V pozadí těchto změn byl ideologický předpoklad, že v socialismu prostě nebudou sociální problémy a že kolektivní výchova na vědeckých základech vychová nového socialistického člověka. To, že v dětských domovech byla uplatňována kolektivní výchova podle zásad utváření socialistického člověka s kolektivním myšlením, nepříznivě poznamenalo mnoho dětí. Velké, neosobní, racionálně budované DD s velkými společnými ložnicemi se staly vhodným prostředím pro vznik psychické deprivace u dětí. Zařízení se dělila podle věku dětí na kojenecké ústavy, batolecí DD od jednoho do tří let, předškolní DD pro děti tří až šestileté, školní domovy pro šesti až čtrnáctileté a domovy s tzv. zvýšenou péčí pro děti s delikventním chováním.

V roce 1961 se konal v Bratislavě kongres pediatriů, poprvé se zde přednášela teorie psychické deprivace u dětí z DD. Čísly se doložilo, že vývoj těchto dětí se silně opoždí a ubírá se nesprávným směrem. Kongres byl podnětem k určitým změnám, např. se znovu zřizovaly ústavy se zvýšenou péčí.

V roce 1964 byl vydán nový zákon o rodině, který postavil rodinu opět na první místo mezi výchovnými institucemi (jako v jediné ze socialistických zemí). Opět bylo možné zavést náhradní rodinnou péči, respektive rozšířit adopci a znovu zavést pěstounskou péči. Také dětské domovy prodělávaly změny směřující k humanizaci, zlidštění a přiblížení k formám rodinné výchovy (13)

Současnost

Děti a mládež, jejichž výchova a vývoj je ohrožen, jsou na základě soudního rozhodnutí nebo na základě dohody se zákonnými zástupci umístováni do školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy. Tato zařízení jsou diferencována podle závažnosti psychosociálního postižení, podle věku, pohlaví a druhu navštěvované školy. Jsou to: diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav.

Pro děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování jsou určeny DD. Jejich funkci zajišťuje zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče, práva a povinnosti dětí a osob zodpovědných za jejich výchovu jsou stanoveny ve vnitřním řádu DD. V dětském domově působí ředitel, vychovatelé, sociální pracovníce, zdravotní pracovníce, administrativní a hospodářské síly.

DD jsou dvojího typu: rodinný, kde se předpokládá dlouhodobý pobyt a internátní, zde se předpokládá pobyt krátkodobý, nejvýše dva roky. Zařazují se společně chlapci a dívky, zpravidla od 3 do 18 let, popř. 19 či do ukončení přípravy na povolání.

Základní organizační jednotkou v DD internátního typu je výchovná skupina, počet dětí ve skupině se řídí podmínkami a typem DD, pohybuje se od 8 do 15 dětí. V jednom DD internátního typu jsou nejméně tři, nejvíce šest výchovných skupin. Může se zřídit výchovná skupina pro děti předškolního věku nebo výchovná skupina pro mládež starší patnáct let, případně rodinná buňka.

Základní organizační jednotkou DD rodinného typu je rodinná skupina. Způsob života i prostředí v DD jsou přizpůsobeny životu v rodině. V jednom DD rodinného typu jsou nejméně dvě, nejvíce deset rodinných skupin, skupina je osmičlenná až desetičlenná. Sourozenci se zásadně zařazují do jedné výchovné skupiny nebo rodinné buňky.

„Do zařízení jsou umístovány i děti s mentálním, tělesným, smyslovým postižením, s narušenou komunikační schopností, popřípadě i s více vadami, pokud stupeň zdravotního postižení neodpovídá jejich umístění do ústavu sociální péče nebo do specializovaného zdravotnického zařízení“ (2, s. 444 – 445).

Přestože v současné době některé tendence proti DD vystupují kriticky až nepřátelsky, jejich existence je opodstatněná. Za dobu svého trvání pomohly zkvalitnit život mnoha sociálně ohroženým a zanedbaným dětem. Jejich počet sice vzrůstá, ale proto, že se ruší velkokapacitní zařízení a budují se zařízení rodinného typu. DD se otevírají novým organizačním a ekonomickým změnám, reagují na společenské přeměny. Humanizují svůj obsah a zásadními koncepčními změnami reagují na aktuální potřeby dneška. Dnešní DD v převažující míře svědčí o vysoké úrovni vybavenosti, profesionalitě pedagogických pracovníků a dobré kvalitě poskytovaných speciálně pedagogických služeb.

Děti vychovávané v DD žijí v odlišném prostředí, než děti vyrůstající v rodinách. Jejich prozatímní životní zkušenosti jsou většinou negativní, díky rodinám, které neplnily svoje základní povinnosti při jejich výchově. Tyto skutečnosti a institucionální výchova se svými specifiky ovlivňují jejich jednání, citění a myšlení, které se v některých oblastech odlišuje od projevů dětí vychovávaných v rodinách.

V pedagogické práci se uplatňují neformální výchovné a organizační metody, které podněcují citový, mravní a sociální vývoj. Důležitou pedagogickou zásadou je, aby požadavky kladené na dítě byly přiměřené jeho možnostem, aby odpovídaly jeho potřebám a zájmům. Při tom všem je třeba respektovat i dosavadní zkušenosti dítěte. U dětí z nepodnětného a dysfunkčního prostředí se musí počítat s výskytem negativních vlastností, návyků, jednání a chování.

V prvním období po umístění do DD se dítě potýká s překonáváním adaptačních obtíží. To, že je náhle odloučeno od rodiny představuje vážný zásah do jeho vývoje. Děti většinou své vlastní rodiče mají a umístění do DD považují za nespravedlivé, za trest a omezení své volnosti. Děti toto období prožívají různě. Nepřiměřeně reagují na výchovné požadavky dospělých, bývají nedůvěřivé a nedokáží akceptovat nálady a potřeby ostatních. V oblasti citů je patrná ambivalence provázená střídáním nálad, nadměrnou lítostí, plačtivostí, neklidem, úzkostí nebo naopak vzdorovitostí až agresivitou. Je důležité vzbudit u nich důvěru v to, že v novém prostředí se jim dostane porozumění a pomoci. Zároveň se podporuje spolupráce s rodinami, které mají snahu o zlepšení výchovných podmínek. V oblasti volných vlastností je charakteristický nedostatek samostatnosti a vytrvalosti. Hlavně zpočátku dělá dětem potíže zapojení do činností, sebeobsluha a zejména pravidelné plnění školních povinností. Důležité je nejprve zjistit příčiny tohoto zaostávání a podle toho stanovit, jestli je náprava možná běžnými výchovnými metodami nebo je potřeba spolupráce specializovaného pracoviště (pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče pro mládež, speciálně pedagogického centra).

Specifičnost práce pedagogických pracovníků – vychovatelů spočívá v tom, že na jedné straně vystupují jako vychovatelé, a na straně druhé jako ti, kteří dětem nahrazují rodiče (13).

Příčiny umístění dětí do DD

Děti jsou umíst'ovány do DD, pokud rodina neplní své základní funkce. Těmito základními funkcemi se rozumí mimo jiné i to, že rodina uspokojuje základní potřeby dítěte, je prostředím, kde se může svěřit, očekávat radu a pomoc, je útočištěm v situacích, kdy si neví rady. Pokud toto rodina neplní, je rodinou dysfunkční. Prostředí dysfunkční rodiny je pro rozvoj dítěte natolik nepříznivé, že se často jako jediné možné řešení volí odejmutí dítěte a pokud nedojde k sanaci rodinného prostředí, hledá se nejoptimálnější forma náhradní péče o ně.

Nejčastější příčiny selhání rodiny:

- Nízká sociální úroveň rodiny – tato příčina se objevuje ve stále častější míře. Příčinou nižší sociální úrovně rodiny může být rozpad rodiny, její nefunkčnost, ekonomické problémy, atd. Nevhodné sociální podmínky samy o sobě nemusí zákonitě vést k psychické deprivaci dítěte, naopak. I děti ze špatných rodin milují své rodiče, a když jsou odebrány, trpí víc, než když jsou u nich ponechány. To, že byt je špatný a je v něm nepořádek, by nemělo být důvodem, aby bylo dítě odebráno. Musí se ale zvážit vychovatelské předpoklady a schopnosti rodičů a také, zda se o dítě zajímají a mají k němu vztah a ono k nim. Ale ponechat dítě tam, kde je hrubě zanedbáváno, bito, podvyživeno a ve špíně jen proto, že „u matky je mu nejlépe“, je podle mého názoru trestuhodné.
- Alkoholismus a jiné návykové látky – alkoholismus je často příčinou fyzického a psychického strádání členů rodiny, nejčastěji dětí, a důvodem rozpadu rodiny. Má negativní dopad na výchovu a vývoj dítěte v rodině, protože rodič – alkoholik zaměřuje svou pozornost na shánění a konzumaci alkoholu, stává se pro dítě špatným vzorem a ztrácí o ně zájem.
- Prostituce matky – často se jedná o prostituci pouliční nebo provozovanou v zahraničí. Pouliční prostituce je většinou provozována v noci, matka potom celý den prospí a dítě je ponecháno samo sobě, v některých případech si matka vodí klienty do bytu a dítě se stává svědkem, což neprospívá jeho psychickému a morálnímu vývoji. Pokud provozuje prostituci v zahraničí, nemůže mít dítě s sebou a věnovat se jeho péči a výchově. Jestliže pak situaci v rodině nezvládají ostatní členové (otec, prarodiče), je dítě odebráno.
- Zneužívání a týrání dětí – v současné době je tento jev závažným celospolečenským problémem. To, že dochází ke zneužívání nebo týrání, se nemusí projevovat nijak nápadně. Dítě je většinou tiché, apatické, bez zájmu o jakoukoli aktivitu, na druhé straně může být nejisté, nadměrně úzkostné, může mít strach z jakéhokoliv kontaktu. Nedostatkem sebedůvěry, motivace a špatnou soustředěností pak trpí i školní prospěch. V tomto případě je nezbytné dítě z patologického prostředí odejmout. Mnoho případů

však zůstává neodhalených, na mnohé se přijde pozdě a děti se tak dostávají do náhradní péče již značně narušené.

- Nezvládnutá výchova – v poslední době se tato příčina objevuje stále častěji a prochází všemi společenskými vrstvami od nižší sociální úrovně po velmi dobře situované rodiny. Zde se problémem stává podnikatelská činnost a kariéra rodičů, která jim nedovoluje věnovat čas či zájem dítěti. Ten nastává obvykle tehdy, kdy už je pozdě, protože u dítěte nastaly projevy asociálního či antisociálního chování. V takovém případě rodiče volí dětský domov jako instituci, která z nich sejme výchovné povinnosti.
- Trestná činnost rodičů – tento jev samozřejmě nemá pozitivní vliv na rozvoj osobnosti dítěte. Rodiče se stávají negativním vzorem, v některých případech se děti stávají spolupachatelem, jedná se zejména o krádeže. Dochází k umístění rodiče do nápravně výchovného zařízení a následně pak k rozpadu rodiny. Takové prostředí se stává patologickým a pro vývoj dítěte nežádoucím.

V roce 1997 byl proveden longitudinální výzkum v DD internátního typu, při kterém bylo úkolem zjistit nejčastější příčiny umístění dětí v DD. Výsledky byly stanoveny takto: nezvládnutá výchova, zneužívání a týrání dětí, trestná činnost rodičů, alkoholismus a jiné návykové látky, nízká sociální úroveň rodiny, prostituce matky. Osíření jako prvotní podnět pro zakládání sirotčinců a péči o opuštěné děti se v současné době téměř nevyskytuje (13, s. 32).

4. Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinnou péčí se rozumí přechodná nebo dlouhodobá péče o děti náhradními rodiči v takovém prostředí, které se co nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Do náhradních rodin bývají většinou svěřeny děti z kojeneckých ústavů, DD a jiných ústavů, z azylových domů. Umisťovány jsou se souhlasem rodičů nebo zákonných zástupců. Bez souhlasu rodičů nebo zákonných zástupců mohou být umístěny tehdy, pokud soud uznal tzv. kvalifikovaný nezájem či došlo ke zbavení rodičovské zodpovědnosti.

Při rozhodování o formě NRP, která bude nejvhodnější pro to které dítě, je třeba přihlížet k jeho zdravotnímu stavu, stupni tělesného, duševního a společenského vývoje, věku a také zda má sourozence.

U žadatelů se posuzuje věk, zdravotní stav, rodinné poměry, vztahy mezi žadateli, charakterové vlastnosti osobnosti a samozřejmě i důvody, pro které se rozhodli dítě přijmout.

Zprostředkování NRP se řídí těmito předpisy:

- zákonem č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí
- zákonem č. 94/1963 Sb. o rodině, v platném znění
- zákonem č. 40.1964 Sb. občanský zákoník, v platném znění
- sdělení č. 43/2000 Sb. Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení
- sdělení č. 104/1999 Sb. Úmluva o právech dítěte

Zprostředkování NRP je v kompetenci krajských úřadů, Ministerstva práce a sociálních věcí a Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně, který zprostředkovává osvojení dětí do ciziny a z ciziny (14).

Formy náhradní rodinné péče:

- osvojení
- pěstounská péče

Osvojení (synonymum = adopce)

Historie

1. 1 fáze – „starý Řím“

Osvojení mělo zákonnou formu, kde se pravilo „adoptio naturam imitatur“, což vyjadřovalo, že vztah mezi osvojitelem a osvojencem je podobný vztahu mezi dětmi a vlastními rodiči. Adopce se praktikovala především ve vyšších společenských vrstvách, prioritní byl zájem osvojitele.

2. fáze – středověk, novověk až konec 18. století

Zásadní roli mělo křesťanství v tom, že se dovolávalo milosrdenství pro opuštěné děti. První zmínky o zřizování nalezinců a útulků se pocházejí z roku 335 z Konstantinopole a z roku 787 z Milána. V roce 1198 byl v Římě zřízen nalezinec vybavený tzv. tornem, což byla schránka ve zdi, kam mohly matky odkládat své nemanželské děti. Formálně adoptovala děti jen šlechta, obecný lid se ujal cizího dítěte zejména jako levné pracovní síly.

3. fáze – osvícenství

V roce 1784 byl založen nalezinec ve Vídni a v roce 1789 v Praze, oba pod patronací císaře Josefa II. Evropou se šířily myšlenky Rousseaua a Pestalozziho, jako práva člověka, rovnost před zákonem, atd., a tyto se staly ideou pro nově vznikající sirotčince. Představovaly pokročilejší formu péče než nalezince, přesouval se v nich důraz ze záchrany života dítěte na jeho výchovu.

Pražský nalezinec sídlil v ulici Ke Karlovu, přijímali tu asi 3000 dětí ročně, především děti nemanželské, nalezené a děti přivedené policií. Byla to veřejná instituce, jejíž součástí byla i zemská porodnice. Rodily tam prakticky jen nemajetné matky. Dobové svědectví uvádí, že ...*“děvče s outěžkem as na 8 – 14 dní před porodem odebere se do porodnice. Jsou to nejvíce dívky chudé, které tu hledají útulku. Bohatší vyhledávají v takovém případě porodní babičky...”* (6, s. 19).

Bylo-li dítě zdravé, mohlo být s matkou v nalezinci osm dní, pak bylo předáno pěstounce, která bývala i kojnou.

V tehdejších nalezincích panovala hrozivá úmrtnost (až 70%) a jejich provozovatelé si byli vědomi, že jedinou záchranou pro dítě je dostat je co nejdříve do rodiny. Byly dvě kategorie potenciálních osvojitelů. Jednak bezdětní zámožní manželé, jednak pěstouni, kteří si dítě ponechávali i po šestém roce věku, kdy se vracelo zpět do nalezince, odkud by bylo předáno do své domovské obce. Opět dobové svědectví pro případ první: ...*„Budiž apelováno na dobrodince a bezdětné, zámožné manžely, aby dítek z ústavů k sobě braly“*... (6, s. 20). A pro případ druhý: ...*„Když v šestém roce dítě se má pěstounce odebrat, bývá často dojemno patřiti na úpěnlivý nářek dítěte a pláč matky. Tak mnohá by ráda dítě si ponechala, kdyby jen pro chudobu a bídu svou mohla – a jest to skutečně úkazem dojemným, že i vzdor této bídě a nuznosti své dosti velký počet pěstounů raději přijme dítko za vlastní, než by se od něj odloučili“*(6, s. 20).

4. fáze – doba po I. světové válce

Problematika opuštěných dětí se dostávala do popředí zájmu veřejnosti i legislativy vždy po velkých válkách. Tak tomu bylo i po první světové válce. Osvojení se upravilo zvláštními zákony. Přihlíželo se k poznatkům vědy – pedagogiky, psychologie, dětského lékařství, rozvíjela

se věda o dítěti – pedologie. Posunem vpřed bylo přihlížení nejen k zájmům osvojitelů, ale i dítěte.

5. fáze – doba po II. světové válce

V souvislosti se společenskými změnami byla preferována kolektivní výchova a výchova rodinná potlačována. Díky zákonu o rodině z roku 1963 byla rodina jako výchovná instituce znovu uváděna jako prioritní a otevřely se nové možnosti jak adopci, tak dalším formám NRP (6).

6. fáze – 2. pol. 20. století

Vývoj civilizační, kulturní, stejně jako sociální politika a zákonodárství v evropské společnosti vedlo ke zvyšování životní úrovně, ale také k úbytku dětí pro adopci právně volných. Získávaly se stále nové poznatky o psychické deprivaci, poznatky z vývojové psychologie a různých jiných oborů.

Zájem dítěte nabýval stále většího významu oproti zájmu osvojitelů až do současnosti, kdy je na prvním místě. Za vrchol těchto vývojových tendencí můžeme považovat Úmluvu o právech dítěte z roku 1989.

Současnost

V našem státě je osvojení nejvyšší možnou formou NRP. Podmínky osvojení stanoví zákon o rodině č. 94/1963 Sb., hlava čtvrtá, § 63 – § 77. Osvojením získávají osvojitelé stejná práva a povinnosti jako rodiče biologičtí, v rodinném právu se užívá termín rodičovská zodpovědnost. Biologickým rodičům tyto povinnosti a práva zanikají. Rozlišují se dvě formy osvojení:

- Osvojení zrušitelné – toto osvojení může být v budoucnu soudem, z vážných důvodů nebo na návrh osvojitelů či osvojence, zrušeno. Může být změněno na osvojení nezrušitelné.
- Osvojení nezrušitelné – po té, co soud pravomocně o osvojení rozhodl, toto již nejde zrušit. Nabytá rodičovská zodpovědnost osvojitelů k dítěti je trvalá, stejně tak práva a povinnosti dítěte k osvojitelům. Tímto způsobem lze osvojit jen dítě starší jeden rok (1).

Dítě získává příjmení osvojitelů, po právní stránce vzniká příbuzenský vztah mezi nimi, i mezi dítětem a příbuznými osvojitelů. Podle zákona se může osvojit jen dítě nezletilé. Osvojiteli se mohou stát manželé. Jeden z manželů jen tehdy, pokud s tím druhý souhlasí. Ve výjimečných případech i osoba žijící dlouhodobě bez partnera, tzv. samožadatel/ka. Dále je uvedeno, že mezi osvojiteli a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl, že nelze osvojit dítě počaté, dosud nenarozené. Uzákoněné je i to, že osvojitelé svým způsobem života zaručují, že osvojení bude ku prospěchu dítěte a společnosti.

Podmínkou osvojení je, že dítě je tzv. právně volné. V praxi to znamená písemný souhlas biologických rodičů nebo zákonného zástupce k osvojení dítěte, nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Tento souhlas se uděluje před soudem nebo OSPOD na úřadech obcí s rozšířenou působností. Většinou se jedná o souhlas s osvojením k neurčitým (ještě nevybraným) žadatelům, existuje i možnost, aby biologičtí rodiče navrhli jako osvojitele konkrétní osoby.

Další způsob jak se dítě stane právně volným, je dlouhodobý nezájem rodičů. V praxi to znamená, že se rodiče nezajímají o dítě, které není v jejich péči, nenavštěvují ho, neprojevují zájem získat informace o jeho zdravotním stavu, o tom, jak se celkově vyvíjí a prospívá, a to po dobu několika měsíců. V případě nezájmu rodičů se rozlišují dva typy:

- Žádný zájem – od narození dítěte po dobu dvou měsíců. Soud potvrdí takový nezájem ze strany rodičů tehdy, jestliže se o dítě nezajímali hned po narození. Například, když matka utekla z porodnice bez dítěte a poté neprojevila jakoukoli snahu o kontakt s dítětem či získání informací o něm.
- Kvalifikovaný nezájem – soud potvrdí takovýto nezájem tehdy, jestliže se rodiče nezajímají o dítě a jeho vývoj po dobu alespoň šesti měsíců od jeho odebrání či předání do péče jiné osoby nebo pověřeného zařízení. Například z rodiny je pro nedostatečnou a zanedbávající péči odebrán čtyřměsíční kojeneček. Soud vydá předběžné opatření a dítě je předáno do péče kojeneckého ústavu, dětského centra či pobytového zařízení Fondu ohrožených dětí. Rodiče se po dobu šesti po sobě jdoucích měsíců o dítě nezajímají (1).

Někdy je ovšem sporné, co ještě je a co už není projev odpovídajícího zájmu o dítě. Rozhodnutí je vždy na zvážení soudu.

Pokud biologičtí rodiče podepsali souhlas s osvojením nebo byl soudem kvalifikován nezájem o dítě, provádí příslušný orgán OSPOD výběr uchazečů vhodných pro osvojení konkrétního dítěte. Příslušnými orgány jsou spádový krajský úřad, Ministerstvo práce a sociálních věcí nebo Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí. Pokud se vybraní uchazeči definitivně rozhodnou, následuje soudní řízení o osvojení, jehož se biologičtí rodiče neúčastní a tak je zajištěna anonymita budoucích osvojitelů (2), (5).

Osvojení do ciziny a z ciziny, tzv. mezinárodní osvojení

Tato forma osvojení je možná tehdy, když se nedaří pro dítě najít vhodnou rodinu v zemi původu. Toto řešení je upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Úmluvu vypracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva. V České republice vstoupila v platnost 1. 6. 2000 a spolu se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí umožňuje osvojení dětí do ciziny a z ciziny. Jasně stanovuje postup, určuje kompetence a povinnosti jednotlivých institucí, definuje právo dítěte na přednostní osvojení

v zemi svého původu, zaručuje biologickým rodičům anonymitu a zásadně vylučuje jakékoliv zisky z adopce. Zúčastněným státům nařizuje, aby na svém území určily jeden ústřední orgán, který bude za adopce do zahraničí odpovědný.

U nás tuto funkci plní již zmiňovaný Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně (14), (5).

Pěstounská péče

Historie

„Děti, ty zasluhují pečlivé pozornosti, any samy se bránit nedovedou. Hledme s nich odchovati sobě zdravé, duševně i tělesně vyvinuté, vzdělané občany a nebude nám třeba starati se později o trestance a mrzáky. Vštěpujte svým vlastním dítkám lásku a útrpnost k oněm ubohým, nedopusťte, aby dítkva vaše jim křivdily, je urážely, nýbrž byly k nim laskavy, aby je při hrách a zábavách braly mezi sebe, aby se jich neštítily a jich neponižovaly, ale s nimi raději o chléb se dělily“ (6, s. 25).

Tato slova pocházejí z roku 1884. Zajímavé je, že jejich autorem je jakýsi úředník Ringhofferových závodů v Praze, kterému téma „chudé a opuštěné mládeže“ nebylo lhostejné, dokonce vytvořil spis *O nalezcích v Čechách*, který je ojedinělým a originálním pojednáním o dané problematice té doby.

Za předchůdkyni placené pěstounské péče můžeme považovat instituci kojných. Důvody, proč matka nechala své dítě kojit jinou ženou, nebyly vždy jen nemoc nebo nedostatek mléka. Již od dob starověkého Říma se zejména v tzv. vyšších třídách utvářel a uctíval ideál ženské krásy, který se nesnášel s těhotenstvím, porodem a kojením dítěte. Kojné a chůvy tak patřily mezi služebnictvo panovnických a šlechtických rodů ve starověku, středověku, jejich služby využívaly i domácnosti bohatých patricijů. Ovšem v každé době měla tato instituce své kritiky.

Například Jan Amos Komenský v *Informatoriu školy mateřské* rozvádí své argumenty proti kojným: *„Pravím tedy, že to takové dítek od matek odsazování a cizím mlékem vychovávání jest 1. čelící Bohu a přirození, 2. škodlivé dítkám, 3. škodlivé matkám samým, 4. počestnost vyvracující“ (6, s. 26).* Cituje antické autory a zmiňuje pověru, že s mlékem kojné přijímá dítě i její vlastnosti. Zdůvodňuje tím kruté a zvrhlé chování některých římských císařů. Tato pověra přetrvávala velmi dlouho, ale z dnešního hlediska může mít racionální podklad. V prostředí domácnosti kojné hrozilo dítěti nebezpečí větší zanedbanosti a psychické deprivace než v prostředí vlastních zámožných rodičů. Také přechod z jednoho prostředí do druhého po dvou či více letech bylo pro mnohé děti traumatizující, vlastní rodiče se odcizili a mnohdy bylo dítě nedostatečně citově přijato zpět. V chování lidí, kteří byli v raném dětství takto odchováni, se nápadně často projeví následky deprivace, frustrace a psychických traumat, v té době ovšem termíny neznámé.

K vývoji situace došlo v době hromadného zřizování nalezinců na konci 18. století v době osvícenství. Do problematiky zasáhla státní správa, placené kojné a chůvy existovaly dál, dostaly však úřední název – pěstoun.

Systém zaopatřování nalezenců vykazoval velmi vysokou úmrtnost, sotva 15% dětí se dožilo 10 let. Pražský nalezinec byl vydržován zemským fondem 400 tisíci zlatých ročně, z toho se platila i následná pěstounská péče.

Ze zemské porodnice přicházelo dítě k pěstounce osmý den po narození. Předtím se musela pěstounka podrobit lékařské prohlídce, zda je zdravá a může poskytnout dostatek mléka dítěti vlastnímu i dítěti z nalezince. Měla být „poněkud majetná a mravně zachovalá“, toto musela písemně prokázat. Ovšem častou skutečností ukazuje opět soudobé Francovo svědectví: „... *bývá to nezřídka žena chudá, téměř sama hladem strápená, matka vlastních 4–6 dětí, která za skrovnou odměnu ústavem jí nabízenou v ošetřování děcka se uváže...* Nejvíce pěstounek přichází z krajin chudých, kde půda skrovné poskytuje úrody, kde není obchodu ani průmyslu a kde 3–6 zl. vítaným jest příspěvkem v nouzi...“ (6, s. 27).

Plat pěstounky byl sestupný. V prvním roce dítěte dostala 6 zl., ve druhém 4 zl., od třetího do šestého roku jen 3 zl. měsíčně. Farář dané obce jí musel každý měsíc potvrdit, že dítě dosud žije, teprve pak si mohla vyzvednout odměnu v pokladně nalezince. Dítě dostávalo výbavu, která na celých šest let tvořila „... *2 košilky, 2 plény, 1 obvazek. Dříve dávány peřinky, však kvůli úspoře zařízení to nedávno zrušeno...*“ (6, s. 27). Zemský výbor požadoval, aby pěstouni ošacení pro dítě platili sami, v praxi to znamenalo věnovat na toto více než polovinu ošetřovného. Vzhledem k tomu, že jejich vlastní děti chodily bosy a v nedostatečném oblečení, snadno si utvoříme obrázek vnějšího vzhledu pěstounských dětí.

Pražský nalezinec platil dva lékaře, kteří měli kontrolovat pěstounskou péči. Jednoho pro oblast od Prahy k západu, druhého od Prahy k východu, na vzdálenost dvou hodin cesty. Lékař měl v rodině vykonat návštěvu jednou za dva měsíce. Běžně se stávalo, když se lékař přiblížil, že pěstounka se svěřeným dítětem zmizela, nebo je naopak rychle umyla, oblékla a vytvořila zdání, že je vše v pořádku.

Když dítě ukončilo šestý rok, dosáhlo tzv. normálního věku a muselo být vráceno ústavu. Pokud by se o něj pěstouni chtěli starat dál, tak už bezplatně. Pěstounka odevzdala dítě v přijímací kanceláři, vrátila kontrakt (smlouvu) a zbytek ošetřovného. „... *následuje bolestná, srdce rozrývající scéna: loučení dítky s pěstounkou. I takové dítko, s nímž nebylo právě nejcitelněji zacházeno, přilnulo k pěstounce s nejpřímnější láskou něžné duše své, a v obavě, co s ním dále se poděje, bolestně se od ní odlučuje. Neopouštějte mne, maminko, budu vás poslouchati! Bijte mne, jak jen chcete, jenom mne zde nenechávejte.*“

Tak bědují tato ubožátka...“ (6, s. 28). Přestože text má zjevně působit na city tehdejších čtenářů a nese se v duchu romantismu, přestože ho dnes můžeme číst s nadhledem a odstupem od barvitosti a květnatosti češtiny 19. století, nenechá nás ani v současnosti chladnými.

Z ústavu děti přešly do kláštera v Karlíně, který měl funkci třídící stanice, a odtud byly odesílány do své domovské obce, která za ně přebírala náklady. Někdy bylo dítě svěřeno rodině, která se o ně přihlásila. Měla ho posílat do školy, vést k práci a řemeslu. Často však dítě skončilo v pastoušce a pomáhalo obecnímu pastýři nebo bylo živeno střídavě po domech a chodilo po žebrotě.

Roku 1868 se zemským chudinským zákonem začínají zřizovat sirotčince, na tu dobu zařízení pokroková, ale ojedinělá. Vývoj k lepšímu je přeci jen možné zaznamenat.

Zemský výbor v Čechách v roce 1902 zřídil sirotčí fond a od roku 1904 vznikaly Okresní komise pro péči o mládež, jejich úkolem bylo starat se o opuštěné a osiřelé děti. Roku 1908 vznikla Česká zemská komise pro péči o mládež, sdružovala dobrovolné pracovníky a koordinovala činnost Okresních komisí péče o mládež. V roce 1910 bylo komisí 31, v roce 1918 již 138. Nově založená Česká republika tak mohla navazovat na zlepšený stav péče o děti. Z Okresních komisí se stala Okresní péče o mládež, Česká zemská komise se stala Zemským ústředím péče o mládež. Obsah práce zůstal stejný – péče o děti opuštěné a osiřelé.

Pěstounská péče se dělila na čtyři typy:

- Pěstounská péče nalezenecká – navazovala na pobyt dítěte v nalezinci či sirotčinci. Dítě bylo svěřováno manželům (tedy už ne jen ženě – pěstunce), a to do určitého věku dítěte. Při pražském nalezinci to bylo do deseti let, později do šestnácti let, pak se do ústavu vracelo. Výběr pěstounů a dohled nad péčí o děti zajišťoval ústav na základě tzv. ústavního poručení.
- Pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež – v roce 1921 byl vydán nový zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských. Na jeho základě pracovníci Okresních péčí o mládež vyhledávali pokud možno spolehlivé pěstouny – mravně bezúhonné, v dobrém zdravotním i psychickém stavu, s trvalým zaměstnáním, řádným bydlištěm a schopností zajistit dítěti řádnou výchovu.
- Pěstounská péče v koloniích – rodinné kolonie byly zakládány v určité obci nebo v několika sousedních obcích v určitém okrese. Rodiny byly v blízkém sousedství, proto bylo jednodušší je kontrolovat, případně jim pomáhat s výchovou svěřených dětí.
- Pěstounská péče na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny – tato forma probíhala bez soudního jednání, pak se měnila ve svěřování dítěte prarodičům či jiným příbuzným. Je to jediná forma, která přetrvala z doby první republiky až do sedmdesátých let.

Po druhé světové válce a zejména po roce 1948 došlo k podstatným změnám. Zařízení se statutem nalezinců byla přejmenována na „ústavy péče o dítě“, Okresní péče o mládež i jejich Zemské ústředí byly zrušeny. Pod vlivem společenských změn byl zlikvidován propracovaný systém péče o ohrožené děti a ukončena činnost všech dobročinných sdružení. Pěstounská péče ve všech formách, mimo příbuzenskou, byla v roce 1950 zrušena. Obnovena byla až po 23 letech (6).

K informacím v této kapitole jsem se dobrala nejen studiem literatury, ale i z dobových dokumentů. Osud nalezence se týkal mého praděda, proto mám k této kapitole osobní vztah a pojala jsem ji obsáhleji (viz přílohy).

Současnost

Klasická pěstounská péče

Pěstounství je druhou základní formou náhradní péče v rodině nebo prostředí, které rodinu připomíná. Podmínky pěstounské péče jsou stanoveny:

- v zákoně č. 94/1963 Sb. o rodině, hlava II., § 45
- v zákoně č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, hlava IV., § 20 – § 27, hlava IX., § 44 – § 47
- v zákoně č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, hlava VII., § 36 – § 43

Určena je především dětem, které ze zdravotních či sociálních důvodů nemohou být osvojeny. Často jde o děti starší a skupiny sourozenců.

Osoba pěstouna musí zaručovat řádnou výchovu dítěte. Dítě může být svěřeno do péče fyzické osobě, tzn. jednotlivci nebo do společné pěstounské péče manželů. V této formě péče není pěstoun zákonným zástupcem. Také nevzniká příbuzenský vztah mezi dítětem a pěstouny ani jejich pokrevními příbuznými. Pěstoun nemá k dítěti rodičovskou zodpovědnost, v praxi to znamená, že nemůže rozhodovat v důležitých životních záležitostech dítěte. Má právo zastupovat dítě pouze v omezeném rozsahu, zejména při každodenních záležitostech. Rozhodovat o zásadních otázkách v životě dítěte, např. o plánovaných lékařských zákrocích nebo volbě povolání mají právo zákonní zástupci, což jsou zpravidla biologičtí rodiče. Také s vycestováním dítěte do zahraničí a vydáním cestovních dokladů musí zákonní zástupci souhlasit. Pěstouni pobírají zvláštní dávky státní sociální podpory, tzv. dávky pěstounské péče.

Zvláštní formou je příbuzenská pěstounská péče. Tu vykonávají především prarodiče, v menší míře tety a strýcové, výjimečně i starší sourozenci. Tvoří zhruba jednu třetinu všech pěstounských péčí.

V praxi se rozlišují dva typy pěstounské péče:

- Pěstounská péče individuální – ta probíhá v běžném rodinném prostředí
- Pěstounská péče skupinová – ta je realizována v tzv. zařízeních pro výkon pěstounské péče. Ta probíhá na základě smlouvy zřizovatele s pěstouny.

Pěstounská péče zaniká tehdy, když dítě dosáhne zletilosti. Může být také zrušena soudem, ovšem jen ze závažných důvodů. Pokud je dítě svěřeno do pěstounské péče, není zásadně vyloučeno, aby se stýkalo se svými původními rodiči.

Podle § 8 zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí má dítě právo vyjádřit své vlastní názory ve všech záležitostech, které se ho týkají, a jeho názorům musí být věnována patřičná pozornost. Dále má právo obdržet všechny potřebné informace a vyjadřovat se ke skutečnostem, které se ho týkají, vždy s ohledem na jeho rozumovou vyspělost. K právům dítěte patří možnost požádat orgány OSPOD, či jiné státní orgány, školy, školská zařízení o pomoc při ochraně svého života, a to i bez vědomí rodičů nebo osob zodpovědných za výchovu.

Na základě tohoto má dítě právo na styk a kontakt s původními rodiči. Příslušný orgán OSPOD je povinen tento kontakt zajistit a při případných neshodách mezi rodiči a pěstouny má pomoci zprostředkovat dohodu. Může nastat situace, kdy dítě kontakt s původními rodiči odmítá. V takovém případě by OSPOD měl individuálně posoudit důvody odmítání a pak zvážit další postup. Jestliže rodiče neprojevují zájem stýkat se s dítětem, je nutné pečlivě zvážit, jestli styk vůbec iniciovat. OSPOD může soudu podat návrh na omezení, případně zákaz styku (2), (6).

Poručenská péče

Do současného práva bylo ustavení poručníka včleněno novelou zákona o rodině, platnou od roku 1998.

Poručenství sice může do určité míry plnit funkci NRP, ale jeho hlavním účelem je ochrana nezletilého dítěte, protože toto nemá plnou způsobilost k právním úkonům s ohledem na svůj věk. Poručník je zákonným zástupcem dítěte, mezi nimi ale nevzniká poměr jako mezi rodiči a dětmi, jak je tomu třeba u osvojení. Pokud poručník péči o dítě vykonává osobně, má on i dítě nárok na stejné hmotné zabezpečení, jako by šlo o péči pěstounskou.

Poručník je pod pravidelným dohledem soudu, je povinen podávat o dítěti – poručenci zprávy, zhruba v ročních intervalech. Pokud chce poručník učinit jakékoli závažnější rozhodnutí o dítěti, musí toto rozhodnutí schválit soud. Například záležitosti vzdělávání, souhlas k lékařskému zákroku, vycestování do zahraničí a nakládání s majetkem poručenice.

Při stanovení poručníka se dává přednost fyzické osobě, v první řadě tomu, koho určili rodiče, nesmí to však být v rozporu se zájmy dítěte. Pokud nikdo doporučen nebyl, soud stanoví

někoho z příbuzných nebo osob blízkých dítěti. Jestliže nemůže být ustanovena fyzická osoba, stanoví soud poručníkem OSPOD.

Po skončení poručnictví je poručník povinen předložit soudu závěrečný účet. Ze zákona zaniká poručenství dosažením zletilosti dítěte (14), (1).

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která platí od 1. 6. 2006, zavedla v NRP novou formu pěstounské péče. V praxi se užívá termín „profesionální pěstounská péče“. Uskutečňuje se v případě, kdy biologičtí rodiče nejsou schopni vykonávat své rodičovské povinnosti o dítě soustavně a kvalitně pečovat nebo tehdy, když se pro dítě teprve zajišťuje dlouhodobější řešení formou klasické pěstounské péče či osvojení. Také v tomto případě o umístění dítěte rozhoduje soud.

O děti pečují speciálně vyškolení pěstouni, kteří mají za povinnost pracovat s biologickými rodiči na vytváření takových podmínek, které dítěti umožní vrátit se do původní rodiny. Mezi pěstounskou rodinou a OSPOD je uzavřena smlouva o typu a délce péče o nezletilé děti, rodina je proškolená a musí úzce spolupracovat s odborníky.

Tato nová forma klade na budoucí pěstouny velké nároky ohledně výchovných zkušeností. V současné době není jednoznačně přijímána. Má své zastánce, ale i odpůrce (14), (1).

Hostitelská péče

Tento termín není legislativně znám, ale v praxi je možné se s hostitelskou péčí setkat. Jedná se o péči, kdy jednotlivec nebo pár udržuje kontakt s dítětem, které vyrůstá v DD. Dítě rodinu navštěvuje a tráví s ní čas, většinou v době víkendů či prázdnin. O umožnění návštěv rozhoduje ředitel příslušného ústavního zařízení, ne však na základě vlastního uvážení, je povinen konzultovat s příslušným orgánem OSPOD. Postupuje se podle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve kterém se uvádí, že ústavní zařízení může s písemným souhlasem příslušného úřadu dítěti, s nařízenou ústavní výchovou povolit dočasný pobyt u jiných fyzických osob. V zákoně není upraveno, jaké podmínky by měla fyzická osoba splňovat. Běžně se vyžaduje prověření žadatelů stejné jako u osvojení či pěstounské péče. Mezi dítětem a žadateli nevzniká žádný právní vztah.

Také tato forma pomoci není jednoznačně přijímána. Na jedné straně umožňuje dítěti, které vyrůstá v ústavním zařízení, zažívat život v běžném rodinném prostředí, ale na straně druhé může dítěti přinést zklamání vzhledem k tomu, že je nezávazná a nedostatečně právně zajištěná (14).

5. Dětský domov Lety

Ráda bych představila zařízení, které je mým pracovištěm.

Dětský domov Lety je součástí zařízení, jehož celý a přesný název zní *Diagnostický ústav, dětský domov se školou, dětský domov, středisko výchovné péče, základní škola a školní jídelna Dobřichovice*. Tvoří ho tyto subjekty: Dětský domov se školou ve Slaném, Dětský domov Lety, Středisko výchovné péče ve Slaném, Středisko výchovné péče v Kolíně, Základní škola při diagnostickém ústavu v Dobřichovicích a Školní jídelna.

Dětský domov rodinného typu zahájil svou činnost 1. 1. 2006. Poskytuje celoroční nepřetržitý provoz. Je příspěvkovou organizací, zřizovatelem je MŠMT. Na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo předběžném opatření zajišťuje v souladu se zákonem č. 109/2002 Sb., dětem od 3 do 18 let náhradní výchovnou péči v zájmu jejich zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Může poskytovat plné přímé zaopatření i zletilým po ukončení ústavní výchovy, připravujícím se na budoucí povolání, a to na základě smlouvy mezi ním a DD, nejdéle však do 26 let.

Také zde mohou být umístěny matky se svými nezletilými dětmi, děti s mentálním, tělesným, smyslovým postižením, s vadami řeči, popřípadě s více vadami, které mají nařizenu ústavní výchovu nebo předběžné opatření. Domov je schopen zajistit vhodné podmínky úpravou denního režimu a vybaveností zařízení, stanovením odpovídajícího vzdělávacího, terapeutického a sociálně rehabilitačního programu, nebo zabezpečit jejich pobyt v internátu školy podle jejich typu postižení a prostřednictvím příslušného zdravotnického zařízení i specializovanou zdravotní péči. To, zda jsou tyto podmínky přiměřené pro konkrétní dítě, posoudí registrující lékař.

Děti jsou umístovány se souhlasem Diagnostického ústavu Dobřichovice.

Kapacita celého zařízení je celkem 36 dětí, 32 míst je v rodinných skupinách, 4 místa následné péče a aktuálně je zcela naplněna. Zařízení je tvořeno administrativní a správní částí s kanceláři vedoucího vychovatele, hospodářky, sociální pracovnice, umístěna je zde herna pro předškolní oddělení. Ve stejné části je také kuchyň, společná jídelna, společenská místnost s krbem a knihovnou. S touto budovou jsou propojeny čtyři „domečky“.

Každý domek tvoří samostatnou rodinnou skupinu, o kterou se starají tři kmenoví vychovatelé. Rodinka se snaží o individualitu, o maximální vytvoření modelu života v rodině, o respektování soukromí jednotlivce a sourozeneckých vztahů. Na prvním místě je osvojení si návyků pro samostatný plnohodnotný život po odchodu z domova (umět si uvařit, vyprat, zašít, vyžehlit, uklidit, zvolit si vhodné záliby a koníčky, vyřídit si osobní záležitosti, docházet do práce a řádně pracovat, ...). Ve skupině je maximálně osm dětí, různého věku a pohlaví, respektují se sourozenecké skupiny.

Domky splňují vysoký standard k bydlení. V každém je obývací pokoj, kuchyň s jídelním koutem, tři ložnice, pokoj pro vychovatele a dvě koupelny, dále místnosti k ukládání sezónního oblečení, ložního prádla, hygienických potřeb. K technickému vybavení patří kuchyňské spotřebiče, pračka, televize, DVD, počítač s připojením na internet. Z domečku se vyjde na terasu, pro každý samostatnou, zároveň však propojenou s ostatními. Domečky jsou patrové, jeden je přízemní, bezbariérový.

Součástí je i byt pro mladistvé. Zahrnuje čtyři ložnice, každou s vlastním sociálním zařízením, společný obývací pokoj a kuchyňský kout. Zde žijí chlapci a dívky, kteří dosáhli plnoletosti, ještě neskončili přípravu na povolání a zároveň splnili podmínky k samostatnému bydlení. Zvykají si tak postupně na větší samostatnost a odpovědnost sami za sebe, v případě potřeby však mají stále zázemí.

Domov leží na rozsáhlém pozemku, který tvoří venkovní sportovní areál (s hřišti na basketbal, volejbal, házenou, tenis, fotbal, lezeckou stěnou a prolézačkami a pískovištěm pro nejmenší děti), travnatá plocha, na které si děti vybudovaly jezírko a záhony, a také asfaltová plocha využívaná zvláště mladšími dětmi k jízdě na kole nebo kolečkových bruslích. V létě se využívá venkovní plavecký bazén, v zimě tělocvična.

Provoz je zajišťován pedagogickými a nepedagogickými pracovníky. Mezi pedagogické pracovníky patří:

- Odborný vychovatel - je zodpovědný za výchovnou činnost. Zajišťuje naplnění potřeb dítěte, zaznamenává postřehy k jednotlivým dětem, při příchodu dítěte do skupiny ho seznámí s jeho právy, povinnostmi, vnitřním řádem, hodnocením a dalšími podstatnými informacemi. Vytváří výchovné plány a „Programy rozvoje osobnosti“ pro každé dítě.
- Asistent pedagoga - zajišťuje noční službu u dětí.
- Zástupce ředitele pověřený řízením DD Lety, vedoucí vychovatel - koordinuje práci odborných vychovatelů a asistentů, vede týdenní hodnocení, rozděluje dětem kapesné. Je oprávněn zasáhnout při řešení problémů dětí ve všech skupinách, podle aktuální potřeby vyhledat dítě k pohovoru, stejně tak dítě má možnost vyžádat si pohovor s ním.

Nepedagogičtí pracovníci:

- Sociální pracovnice - zodpovídá za přijímání, přemísťování, propouštění dětí. U všech dětí vede dokumentaci, komunikuje s institucemi a zákonnými zástupci. Eviduje příspěvky na úhradu péče o děti, provádí úkony v rámci správního řízení. Pokud děti potřebují kontaktovat OSPOD v místě bydliště, mohou to udělat jejím prostřednictvím.
- Další pracovníci - hospodářka, účetní, vedoucí školní jídelny, uklízečky, údržbáři, zdravotní sestra. V rámci projektů v DD pracují psycholožka a PR manažerka.

Po přijetí dítěte jsou zákonní zástupci informováni sociální pracovníci o umístění dítěte v zařízení, o podmínkách pobytu, možnostech kontaktu (telefonního i osobního). V průběhu pobytu mají možnost získat informace o dětech (o prospěchu, chování, popř. dalších možnostech, přemístění atd.) telefonicky či osobně. Informace podává vedoucí DD, sociální pracovníce, případně další pověřené pracovníci. Děti jsou přijímány na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy nebo o vydání předběžného opatření. Prostřednictvím DÚ Dobřichovice je provedena komplexní diagnostika.

Sociální pracovníce provádí vstupní pohovor s dítětem, informuje ho o důvodech jeho umístění v domově, o podmínkách pobytu, o vnitřním řádu a případných dalších možnostech, a také s organizací jeho vzdělávání. Začlenění dítěte do rodinné skupiny provádí kmenový vychovatel. Seznámí dítě s ostatními, informuje ho o organizaci života v rodince, přidělí mu lůžko, osobní skříňku a zajistí pro něj základní věci osobní potřeby. K dalšímu materiálnímu vybavení dojde v následujících dnech.

Pobyt dítěte ukončuje ředitel v těchto případech:

- jestliže soud zrušil ústavní nebo ochrannou výchovu
- když dosáhne zletilosti, pokud v zařízení dobrovolně nesetrvá do ukončení přípravy na povolání
- dosáhne-li věku 19 let, byla-li mu prodloužena ústavní nebo ochranná výchova, ale může v zařízení dobrovolně setrvat do ukončení přípravy na povolání
- jestliže rozhodnutí soudu o osvojení nebo svěřeni do pěstounské péče nabylo právní moci
- na žádost osob odpovědných za výchovu, bylo-li do zařízení umístěno na základě uzavřené smlouvy o dobrovolném pobytu

Dětský domov ve spolupráci Diagnostickým ústavem nabízí všem propuštěným dětem a jejich zákonným zástupcům následnou odbornou pomoc. Pomáhá najít školu, popř. zaměstnání, může zprostředkovat dítěti kontakt s institucemi, pracovním úřadem. V případě, že ústavní výchova končí zletilostí, zajišťuje zákonnou finanční a materiální podporu, dítě má nárok na 15 000,- Kč při odchodu.

Děti mají svá práva, ale i povinnosti.

Práva dětí:

- na zajištění plného přímého zaopatření
- na rozvíjení tělesných, duševních, citových schopností a sociálních dovedností, na respektování lidské důstojnosti
- na společné umístění se svými sourozenci, pokud tomu nebrání závažné okolnosti ve vývoji a vztazích mezi nimi

- na vytváření podmínek pro vzdělávání či přípravu na povolání v souladu s jeho schopnostmi a potřebami
- na seznámení se svými právy a povinnostmi
- účastnit se činností a aktivit organizovaných v rámci výchovného programu s výjimkou opatření ve výchově (omezení či zákaz)
- obracet se se žádostmi, stížnostmi a návrhy na pedagogické pracovníky zařízení
- vyjádřit svůj názor na zamýšlená a prováděná opatření
- požádat a uskutečnit osobní rozhovor s pověřeným pracovníkem instituce (OSPOD, ministerstva, orgánu kraje)
- být hodnoceno a ke svému hodnocení se vyjadřovat, také na informace o stavu svých úspor či pohledávek
- na udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu a dalšími blízkými osobami, přijímat s vědomím pedagogického pracovníka návštěvy osob uvedených výše (pokud v rámci opatření ve výchově nedošlo k omezení či zakazu)
- na samostatnou vycházku se souhlasem pedagogického pracovníka (přiměřeně k věku dítěte a opět, nedošlo-li v rámci opatření ve výchově k omezení či zakazu)

Dítě s nařízenou ústavní výchovou má povinnost:

- dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců zařízení, zacházet šetrně se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání s lidmi, s nimiž přichází do styku, v prostorách zařízení a osobních věcech udržovat pořádek a čistotu
- dodržovat pokyny a předpisy k ochraně bezpečnosti a zdraví, se kterými bylo seznámeno
- poskytnout na výzvu ředitele doklady o svých příjmech
- předat do úschovy na výzvu ředitele předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost
- na výzvu ředitele se podrobit vyšetření, zda není ovlivněno alkoholem či jinou návykovou látkou, je-li potřeba odebrat krev, je dítě povinno se odběru podrobit
- řádně docházet do školy a plnit uložené úkoly
- hradit ze svých příjmů škodu, kterou úmyslně nebo z nedbalosti způsobí
- děti mají zákaz hrát hazardní hry, užívat návykové látky, pít alkoholické nápoje, vnášení těchto látek do zařízení je přísně zakázáno a postihováno, stejně tak i nedovolené opuštění skupiny nebo zařízení
- řádně pečovat o věci určené jeho potřebám, šetřit veškerý majetek zařízení, státu, organizací, majetek ostatních dětí, každé poškození nebo ztrátu osobní věci je povinno ihned nahlásit svému vychovateli

Každé dítě je za svého pobytu hodnoceno pedagogickými pracovníky, návrh na hodnocení mohou navrhnout všichni pracovníci zařízení. Hodnotící týden začíná v pátek ráno a končí ve čtvrtek večer. U jednotlivých dětí se hodnotí zejména snaha o dobré výsledky ve škole, poměr k práci, snaha o dobré výsledky při práci v rodinné skupině, upevňování základních společenských a hygienických návyků, mimo to se hodnotí i jiné, zvláště kladné projevy dítěte. Hodnocení se provádí za účasti, pomoci a spolupráce dětí, jsou tak vedeny k tomu, aby sdělily svůj názor a naučily se rozlišovat pozitivní a negativní jevy v chování. Jako prostředky průběžného hodnocení se využívají pochvaly, odměny a napomenutí, které se zaznamenávají do databáze dětí a do hodnotícího listu. Podle toho se pak dětem stanovuje výše kapesného v zákonném rozsahu. Naopak za prokázané porušení povinností se stanovují opatření ve výchově v rozsahu od snížení kapesného až po odnětí možnosti účastnit se atraktivní činnosti či akce nebo zákaz návštěv (s výjimkou osob odpovědných za výchovu nebo pracovníků OSPOD).

Dětem je poskytováno plné přímé zaopatření. Zahrnuje stravování, ošacení, učební potřeby a pomůcky, zdravotní péče, kapesné.

Děti se stravují pětkrát denně, v průběhu celého dne mají k dispozici v rámci pitného režimu barel s čajem nebo šťávou. Ve všední den se z provozních důvodů obědvá ve společné jídelně, snídaně, příprava svačin a večere jsou pak čistě „rodinkové“. O víkendech je možnost nakoupit si a uvařit samostatně na „domečku“.

Dětem je poskytováno kompletní ošacení podle potřeby, ložní prádlo a ručníky, dostávají i kompletní hygienické potřeby. Mohou mít i své osobní šatstvo a věci osobní potřeby. V případě, že si dítě chce své osobní věci uschovat, jsou mu uloženy. O ošacení si děti pečují samy za pomoci vychovatelů.

V rámci docházky do školy mají nárok na vše nezbytné pro jejich výuku a vzdělávání. Týká se nejen učebních potřeb a pomůcek, ale i akcí pořádaných školou a nákladů na dopravu.

Ve zdravotní péči je dětem poskytována úhrada léčebných výloh nad rámec zdravotního pojištění, pokud je to nutné a nebylo to vyžádáno zákonnými zástupci.

Ze zákona má dítě, kterému přísluší plné zaopatření nárok na kapesné. To je vypláceno týdně po skončení hodnocení, výše záleží na věku dítěte a jeho individuálním plnění. Uvedené částky jsou maxima pro konkrétní věkovou skupinu:

do 6 let	11,- Kč
6 – 10 let	28,- Kč
10 – 15 let	49,- Kč
15 – 26 let	70,- Kč

Nárok má také na dar k narozeninám ve výši 300,- Kč a k svátku 200,- Kč. Dostat mohou i finanční prostředky od rodičů, ty jsou jim evidovány vedoucím DD na osobních kontech.

Za každým dítětem mohou přijet návštěvy v termínu dohodnutém s vedoucím DD, sociální pracovníci nebo příslušným vychovatelem. Samozřejmě jsou i návštěvy kamarádů nebo spolužáků. Děti mohou využít i vycházku s rodiči.

U osob svěřených za výchovu, výjimečně u dalších příbuzných či v hostitelských rodinách, může dítě strávit dovolenku. Termíny dovolenek jsou pevně stanoveny, zpravidla trvají od pátku 14,00 do neděle 18,00. Mohou se však prodloužit v případě státních svátků nebo školních prázdnin.

Děti mají možnost telefonovat blízkým osobám po dohodě s vychovatelem. Každé dítě má možnost tří telefonátů během týdne. Většinou ale děti disponují mobilními telefony, tak je četnost telefonování na jejich volbě.

Děti jsou podporovány v psaní dopisů, je dobré, aby dopisy psaly a zároveň od svých blízkých dostávaly. Počet dopisů není nijak omezen a samozřejmě nejsou cenzurovány. Děti ale mají často potřebu o radost či trápení se podělit.

Jak bylo uvedeno výše, děti jsou rozděleny do čtyř výchovných skupin, u každé skupiny se střídají tři kmenoví vychovatelé. Ti na začátku školního roku vypracují roční plán činností jednotlivých skupin. Tyto plány vycházejí z týdenních plánů jednotlivých dětí, které jsou dané rozsahem školní docházky i mimoškolní činností. Vychovatelé vypracovávají také Program rozvoje osobnosti dítěte, který je zaměřen na individuální rozvoj osobnosti každého dítěte a přihlíží k jeho potřebám. Je vypracováván po skončení adaptačního období dítěte, které trvá od nástupu do DD po dobu cca 30 dní.

Každý den probíhá „denní setkání“, a to ve večerních hodinách, často u společné večeře. Děti s vychovatelem, který u skupiny ten den sloužil, zhodnotí celý svůj den. Každý má právo se vyjádřit a děti tak zjistí, co se jim během dne podařilo, co je třeba zlepšit, na co si dát pozor. Během tohoto setkání se řeší i případné skupinové či individuální problémy.

Další činnosti si vychovatelé připravují v době nepřímé práce, zaměřují je na celkový rozvoj dětí a na všechny běžné oblasti života. Kromě volnočasových zájmových aktivit jsou děti povinny plnit si své denní povinnosti. Jde o pracovní aktivity jako udržování pořádku v osobních věcech, přípravu do školy, sportovní aktivity, poznávání nových míst, kulturní akce. Důraz je kladen na praktické dovednosti a sociální kontakt v běžných životních situacích, výchova je tedy orientována k přípravě na odchod z DD.

Děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí zařízení, a to na školách základních, OU, SOU, SŠ. DD spolupracuje s několika pedagogicko-psychologickými poradnami, především PPP pro Prahu západ a na základě této spolupráce je dětem zajišťováno vzdělávání podle jejich specifických vzdělávacích a výchovných potřeb.

Do základních škol jsou děti zařazovány po dohodě s řediteli, důležité je i rovnoměrné rozdělení dětí do jednotlivých spolupracujících škol. K přípravě na budoucí povolání je zvolen typ školy podle zájmu a schopností dítěte a děti pak většinou dojíždějí do Prahy nebo do okolních měst.

V DD je v provozu oddělení, kde tráví všední dopoledne děti předškolního věku. Bylo zřízeno jak pro potřeby DD, tak i DÚ. Toto oddělení je mým pracovištěm. Za dobu téměř tříletého trvání jím prošlo 30 dětí. Některé odešly do jiných DD, jiné do pěstounské péče, jiné přešly do ZŠ a dále setrvávají v našem domově.

Když dítě přijde, během prvních dnů se provádí základní pedagogická diagnostika v oblasti hrubé a jemné motoriky, komunikačních schopností, rozumových schopností a dovedností, sociálních vztahů. Pro podklady celkové diagnostiky dětí z DÚ se píše zpráva, na jaké úrovni vývoje se dítě nachází, doporučuje se další postup pro oblast vzdělávání.

Převážnou část tvoří děti s poruchou komunikačních schopností a poruchami chování. Způsob práce vychází z organizačních činností a režimu dne v běžné mateřské škole s přihlédnutím k individuálním potřebám a schopnostem jednotlivých dětí. V praxi je pak často prvotním úkolem vytvořit u dětí základní hygienické a společenské návyky, teprve pak se postupně přechází na rozvíjení řeči a rozumových dovedností. Je zajištěna spolupráce s psychologkou a logopedickou poradnou.

Každé dítě v DD má možnost účastnit se kroužků mimoškolní činnosti podle vlastního přání, pokud jsou kroužky v okolních obcích, je jim zajištěna doprava (zejména mladším dětem). Někdo si zvolil taneční kroužek, jiný sborový zpěv, výtvarné kroužky, hru na hudební nástroj, další fotbal, atd. V rámci zájmových činností je dětem přímo v domově k dispozici keramická a polytechnická dílna, pozemek. Velkou oblibu jak mezi dětmi, tak mezi vychovateli mají sportovní aktivity. Jak již bylo zmíněno, domov disponuje rozsáhlým sportovním areálem, čítajícím tělocvičnu, saunu, bazén, tenisový kurt, asfaltové a travnaté hřiště na míčové hry, lezeckou stěnu, pro nejmenší děti prolézačky a pískoviště.

Organizování zájmových činností se účastní i samy děti, zejména ty starší. Pravidelně vydávají svůj časopis „Rozlety“, proběhlo již několik ročníků soutěže „Děčák hledá Superstar“ s jejíž organizací sice vychovatelé pomáhají, ale ve větší míře je to aktivita dětí.

Mezi další činnosti patří i akce pořádané v rámci grantů (viz níže) jako třeba hipoterapie a taneční kurzy.

Náročné bývá zajišťování prázdnin. Během jarních prázdnin se vyjíždí na lyžařský pobyt na horách. Během letních prázdnin jezdí děti na různé tábory a akce s vychovateli typu sjíždění řeky na raftech, cyklistické putování, menší děti na pobytové akce. V roce 2009 se povedlo vyjet se všemi dětmi na pobyt do Chorvatska. Všechny tyto aktivity by nebyly uskutečnitelné bez vydatného příspěví sponzorů.

Pro domov pracuje projektová manažerka a díky tomu lze dětem poskytovat péči a služby, které nepatří k běžným standardům:

- **Program zmírňování následků a projevů deprivací u dětí**

Je realizován díky grantové podpoře Nadace Terezy Maxové. Jeho smyslem je pomoci dětem lépe se vyrovnat s prožitými traumaty a usnadnit jim zařazení do běžného života. Program nabízí jak individuální, tak skupinovou terapii zaměřenou na posílení sociálních dovedností. Pracuje také s rodinami dětí, a to jak s biologickými tak náhradními.

Individuální psychoterapie poskytuje citové zázemí i rozumovou stimulaci, zabývá se hodnotami a cíli dítěte, hledáním hranic, které jsou pro jeho zdravý vývoj nezbytné, působením autority a vzoru, vyrovnáváním se s pocity strachu, viny atd. Skupinová psychoterapie ošetřuje vztahy, které vznikají a probíhají jak mezi dětmi, tak mezi dětmi a personálem. Jejím cílem je zmírnit nežádoucí příznaky, podpořit zrání osobnosti, rozvoj sebeuvědomění i vlastní identity a pomoci změnit nevhodné vzorce chování či nesprávné postoje, zabývá se také prací s emocemi, napětím, agresivitou. Skupiny se sestavují podle aktuální potřeby například konfliktní skupina, vrstevnická skupina pubertálních dívek či z dětí, které se chystají navázat styk s rodiči, apod.

Oba druhy terapie probíhají pod vedením psycholožky, další dva sociální a pedagogičtí pracovníci monitorují situaci v některých rodinách dětí a doprovázejí dítě i rodinu například v průběhu hostitelské péče, případně odchodem dítěte z ústavní péče do rodiny. Cílem je vybírat pro děti vhodná řešení, která jim pomohou zařadit se do společnosti.

- **Hipoterapie v Ateliérech Barrandov**

Je to rozšíření přecházejícího projektu o rehabilitační část. Realizován je díky Dárcovskému programu Etela u sdružení Hestia. Děti, u kterých je indikována tato forma terapie, navštěvují dvakrát za rok, vždy po šesti lekcích léčebně pedagogicko-psychologické ježdění.

- **Připoj se – RozLety**

Jde o program „Make and connection“ Nadace rozvoje občanské společnosti, který finančně podporuje společnost Nokia. Smyslem je podpořit neformální skupiny mladých lidí k činnosti nejen ve prospěch svůj, ale především svého okolí. Někteří dospívající tuto možnost využili a podali žádost, s níž uspěli. Spolu s dalšími dětmi nacvičili vánoční pásmo, s nímž vystoupili na adventních slavnostech a v domově pro seniory. V rámci tohoto projektu proběhla i již zmiňovaná soutěž „Děčák hledá Superstar“. Kromě toho si vyzkoušeli hospodařit se svěřenými prostředky, vykazovat útratu, komunikovat se zástupci dárce, spolupracovat mezi sebou a další dovednosti, které uplatní ve svém životě i po skončení projektu.

- **Návrat domů**

Tento projekt má podtitul „Dítě v ústavní výchově a jeho cesta zpět do rodiny“, a je uskutečňován společně s Diagnostickým ústavem. První ročník proběhl v roce 2007, prokázal se jako života schopný, proto se uskutečňuje i nadále. Grant poskytla Nadace Terezy Maxové.

První fáze projektu se zaměřuje na navázání nebo udržení žádoucích vztahů dítěte s rodinou a začíná již během diagnostického pobytu. Zkušenosti totiž ukazují, že největší chuť změnit něco v rodině mají rodiče právě během pobytu svých dětí v diagnostickém ústavu a krátce po nástupu do dětského domova. S přibývajícím časem zájem rodiny upadá a po jednom roce života dítěte v domově je snaha rodičů mizivá. Pracovníci DÚ vedle obvyklé diagnostiky monitorují a vyhodnocují zájem rodičů či jiných rodinných příslušníků o dítě a zároveň pracují na posílení vazeb mezi jednotlivými členy rodiny. V době, kdy dítě přejde z DÚ do DD, je již v základních rysech diagnostikován i vztah rodiny k dítěti a ukazují se možné varianty řešení situace dítěte.

Druhá fáze projektu zahrnuje pomoc při odstraňování důvodů, pro které byla jejich dítěti nařízena ústavní výchova, nebo je alespoň zmírnit tak, aby dítě mohlo rodinu navštěvovat. Sanace rodiny a vztahů dítěte s jeho blízkými může být završena žádostí o zrušení ústavní výchovy a návratem dítěte domů.

V některých případech však není v silách rodiny současné nevhodné podmínky změnit. Pak je dítě vřazeno do registru náhradní rodinné péče, což opět zkracuje dobu ústavní výchovy a zvyšuje jeho šanci na život v rodině, třebaže náhradní.

Závěrečnou fází projektu tvoří provázení rodiny minimálně jeden rok po ukončení ústavní výchovy dítěte a také kdykoli, pokud o to dítě požádá. Omezuje se tím riziko selhání rodiny nebo dítěte, což by mohlo vést k návratu do ústavního zařízení.

- **SAMOfor**

Projekt realizuje obecně prospěšná společnost Rozmarýna, která pomáhá dětem vyrůstajícím v DD připravit se na život ve společnosti a je jim oporou i v prvních letech samostatného života mimo ústavní zařízení. Probíhá formou pravidelných setkání skupiny dospívajících se dvěma lektory (mužem a ženou), využívá zejména zážitkové formy a aktivity, které rozvíjejí sociální dovednosti. Trvá až do doby, kdy děti odcházejí z DD. Každé setkání má svou pravidelnou strukturu a téma, které terapeuti většinou určují na základě výstupu z minulého setkání.

- **Muzikoterapie**

Tento projekt realizuje Sdružení přátel dětí z Radotína. Jde při něm o proces, kdy pomocí hudby mají děti možnost odreagovat se od běžných starostí, rozvinout fantazii, poznat blíže sám sebe. (15).

6. Případové studie dětí z Dětského domova Lety

Jana se narodila v roce 1994 svobodné matce, vyrůstala v nepodnětném prostředí. Do evidence orgánu sociálně právní ochrany dětí se dostala ve stejném roce, v době své hospitalizace, kdy o ni nikdo nejevila zájem, matka byla v té době opět těhotná. Důvodem hospitalizace bylo onemocnění virovou meningoencephalitidou ve věku deseti měsíců, po kterém zůstaly trvalé následky – centrální spastická kvadruparéza s lateralizací doleva, lehký mentální defekt.

Vzhledem k tomu, že matka o dítě nejevila dostatečný zájem, bylo doporučeno k týdennímu pobytu v zařízení Diakonie. S rodinou byl problematický kontakt, dívka byla do zařízení vracena pozdě, ve špatném psychickém i fyzickém stavu, nevyspalá, zavšivená, mívala modřiny a drobná poranění, v péči matky došlo k popálení 3. stupně na levé horní končetině a prohloubení opoždění v celkovém vývoji.

Na základě těchto skutečností bylo vydáno předběžné opatření a posléze nařízena ústavní výchova. Důvodem byla sociální nestabilita v rodině, matka neprojevovala zájem, babička ze strany matky nebyla schopna se o dítě se specifickými potřebami starat, nikdo další ze širší rodiny nebyl shledán jako vyhovující osoba pro péči.

V roce 2007 byla Jana přijata do Dětského diagnostického ústavu Dobříchovice, začalo se hledat vhodné prostředí, ve kterém by se mohla dále rozvíjet. Babička projevila přání, umístit Janu do takového zařízení, kde by nemusela kontakt s vnučkou omezovat, je v důchodovém věku a má pohybové obtíže. V tomto zařízení proběhla diagnostika, závěrečné zprávy uvádějí, že dívka je emočně nestabilní, se silnou touhou po harmonických a pozitivních vztazích, je citově vykořeněná a deprivovaná. Úroveň rozumových schopností se pohybuje v pásmu lehkého defektu. Zjištěno bylo zanedbání školní přípravy. Z hlediska specifických vzdělávacích a výchovných potřeb se jedná o dítě nesamostatné, vyžadující stálé vedení a kontrolu. Doporučeno bylo zaměřit se na rehabilitaci ve všech oblastech vývoje. Konkrétně dlouhodobou, pravidelnou rehabilitaci a péči odborníků v oblasti neurologie a ortopedie, rozvíjení školních dovedností, kompletní vyšetření v PPP a pokusit se o zařazení do programu týdenního pobytu v odpovídajícím zařízení (např. Jedličkův ústav).

Po skončení diagnostického pobytu byla Jana umístěna v dětském domově Lety. Zároveň byla klientem Jedličkova ústavu, kde se vzdělávala v ZŠ praktické. Zde pobývala přes týden, víkendy trávila střídavě u babičky a v DD. Podstoupila dlouhodobou rehabilitaci v dětské léčebně v Jánských Lázních. Vzhledem k častým změnám prostředí a střídání pečujících osob vedení DD rozhodlo, že pobyt v Jedličkově ústavu ukončí. Jana byla integrována do ZŠ v místě bydliště, kde navštěvuje speciální třídu, vzdělává se podle individuálního vzdělávacího plánu.

Do školy dochází samostatně, v rámci svých možností se účastní všech zájmových akcí s ostatními dětmi, bez větších problémů zvládla pobyt na horách i na raftech. Navštěvuje hipoterapii, fyzioterapie probíhá pravidelně s vychovateli. Jana je téměř soběstačná dívka se zájmy jako její vrstevníci. Z rodiny udržuje kontakt pouze babička, která za ní velmi často jezdí, a Jana pobývá u ní.

V tomto případě se zdá být pobyt v DD je přínosem. Je zachován kontakt s rodinou, dívka se vývojově velmi zlepšila po stránce fyzické i psychické (14), (16).

Alena se narodila v roce 1998. V devíti letech byla na základě předběžného opatření umístěna v zařízení Klokánek z důvodu zanedbávání péče matky. Sociální a hygienické podmínky pro výchovu dítěte byly shledány jako nedostatečné. Rodina často měnila bydliště, dívka navštěvovala různé základní školy, měla časté absence a velké nedostatky ve vzdělání. Její mladší sourozenci, sestra a dva bratři, byli již v té době umístěni v DD. Při odebrání dítěte rodičům Alenina babička projevila zájem starat se o ni, neměla však vytvořeny vhodné podmínky k péči a ani později si je neupravila. V Klokánku dívku několikrát navštívila babička, matka se dostavila až po půlročním uplynutí nezájmu.

Alena v zařízení dlouhodobě působila problémy. Byla agresivní, nerespektovala daná pravidla, se svou spolubydlící dlouhodobě plánovaly útěk, který uskutečnily. Do zařízení byla vrácena, ale připravovala útěk další. Vzhledem k chování a obavě z dalšího útěku, při kterém by byl s ohledem na její věk ohrožen její život, zdraví a další vývoj, vyžadovala výchova přísnější režim, na který zařízení Klokánek není koncipováno. OSPOD podal návrh a soud Alenu umístil v Diagnostickém ústavu v Dobřichovicích. Po skočení diagnostického pobytu pedagogická rada rozhodla přemístit Alenu do DD Lety.

Vzhledem k tomu, že v jejím případě byl soudem uznán kvalifikovaný nezájem, Alena byla nahlášena do registru NRP. Krajským úřadem byly vytipovány již dvě osoby vhodné pro pěstounskou péči, bohužel v obou případech z pěstounské péče sešlo. První rodina uvedla, že dívka neodpovídá jejich představám, došlo ke třem kontaktům mezi ní a rodinou. Další žadatelka uvedla, že Alena byla agresivní vůči její dceři, také se objevila rivalita, na kterou byla žadatelka upozorňována. U této žadatelky strávila Alena tři dny.

V současné době probíhá ústavní výchova v DD Lety. Alena patří k problémovějším klientům, je nutná důslednost, kontrola a přísný režim. Tento případ patří bohužel k těm smutnějším. Alena sice dostala šance vyrůstat v rodině, ale narušení její osobnosti v době nejranějšího dětství je tak závažné, že v běžné rodině toho není pravděpodobně schopna (14), (16).

Honzík a Simonka se narodili mimo manželství, Honzík v roce 2002, Simonka v roce 2003. V roce 2004 byl nad výchovou dětí soudem stanoven dohled, z důvodu nepříznivého zdravotního stavu. U Honzika byla do dvou let jeho věku osmnáctkrát nutná hospitalizace. Mají dva starší sourozence, sestru a bratra, oba ve výchovném ústavu.

Zpočátku matka s dětmi bydlela na ubytovně, otec byl ve výkonu trestu, péče o děti byla OSPOD hodnocena jako dostačující. Matka si našla nového partnera, přestěhovala se do pronajatého bytu a péče se rapidně zhoršila. Honzík se Simonkou byli často v péči starší sestry, matka s nimi nenavštěvovala dětskou lékařku ani alergologickou poradnu. Pro neplacení nájmu přišla o bydlení. V místě bydliště se nezdržovala, péči ponechala na starší dceři.

Začátkem roku 2006 byly děti hospitalizovány na infekčním oddělení v nemocnici, kam je přivezla záchranná služba spolu se sestrou, ale bez matky. Byly ve zjevně zanedbaném stavu, špinavé a bez osobních věcí.

Vzhledem k tomu, že ani stanovený soudní dohled nevedl k nápravě, o čemž svědčila jak hospitalizace dětí, tak jejich fyzický a psychický stav a nezájem matky, bylo vydáno předběžné opatření. 2. února 2006 matka sdělila městskému úřadu v místě bydliště, že nemá finanční prostředky na bydlení a obživu dětí, a žádala jejich umístění v ústavu. 3. února byly děti nalezeny v bytě hladové, bez přítomnosti matky, byly hospitalizovány na infekčním oddělení za účelem dokončení léčby. Matka je nenavštěvovala.

Děti byly umístěny v Diagnostickém ústavu Dobřichovice, po skončení diagnostického pobytu přemístěny na základě rozhodnutí pedagogické rady do DD Lety. Zpočátku neměly žádné hygienické návyky a byly velmi fixované na svou sestru, zejména Simonka. Jejich rozumové schopnosti nebyly narušené, snad i díky tomu, že ze zanedbávajícího prostředí byly odebrány časné, a proto jejich další vývoj pokračoval poměrně rychle. V domově je navštěvovali prarodiče ze strany otce, děti za nimi jezdily i na dovolenky. Také otec projevoval zájem, pravidelně jim z výkonu trestu psal. Matka zájem neprojevovala, v době pobytu dětí v domově byla opět těhotná. Děti byly vřazeny do registru NRP a 13. srpna 2007 svěřeny do pěstounské péče. Honzík a Simonka vyrůstají v rodině, kde jsou milovány a kde mají všechny předpoklady pro svůj zdárný rozvoj. Zároveň jim zůstaly zachovány vazby na biologickou rodinu. Jejich pěstouni ji akceptují, probíhají návštěvy prarodičů, zůstal zachován styk s otcem (14), (16).

Tento případ lze zařadit k těm šťastnějším.

Závěr

V práci je zdůrazněno výsadní a jedinečné postavení rodiny pro vývoj, výchovu, vzdělání a ochranu dítěte. Pokud z nějakého důvodu není možné, aby dítě vyrůstalo ve své biologické rodině, existují formy náhradní výchovné péče. Jsou zajišťovány prostřednictvím státu i nestátních organizací. Postup, kterým se dítě dostane do ústavní péče a náhradní rodinné výchovy, je vymezen legislativně.

V poslední době dochází zejména ze strany nestátních organizací a médií ke zkreslování situace a údajů o počtu dětí v náhradní výchovné péči. Ti, kteří se touto problematikou zabývají, pedagogové, psychologové či vychovatelé, nepopírají, že v ústavní výchově rezervy jsou. Ale je také třeba vidět, že v těchto zařízeních, konkrétně dětských domovech, došlo k pozitivnímu vývoji směrem k humanistickým tendencím, organizačním a profesionálním změnám.

Ústavní péče je v práci prezentována formou výchovy v dětských domovech. Popsán je historický vývoj v této oblasti i současnost, tzn. charakteristika DD, organizace a specifika práce, nejčastější příčiny, kvůli kterým se děti do domova dostanou.

Dále jsou uvedeny formy náhradní rodinné péče se zaměřením na dvě základní - osvojení a pěstounskou péči. I zde jsou informace z historie, ze současnosti, pak legislativní opatření a také to, co jednotlivé formy obnášejí v realitě.

Práce také přináší praktické zkušenosti z práce v dětském domově rodinného typu, seznamuje s charakteristikou zařízení, personálním a organizačním zajištěním, popsány jsou každodenní i zájmové činnosti dětí.

V závěrečné části jsou uvedeny případové studie dětí, které dětským domovem prošly nebo v něm žijí.

Nelze zastávat jednoznačný názor, zda je lepší pouze náhradní rodinná výchova či výchova v dětských domovech. Protože každý člověk, i ten maličký, je jedinečný, má své individuální potřeby a možnosti. Není možné stanovit jednu šablonu a podle ní posuzovat a řešit budoucnost všech dětí. Řešení se nabízí ve spolupráci a komunikaci těch, kteří mají tuto problematiku ve svých kompetencích, ať jsou subjekty státními či soukromými. Vzájemné osočování, napadání a naopak vyzdvihování vlastních postojů a zásluh není k prospěchu nikomu a ničemu.

A těm, kterých se to týká, těm už vůbec ne.....

Seznam použité literatury

1. GABRIEL, Z. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Havlíčkův Brod : Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3
2. HOLUB, M., NOVÁ, H., HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině: Komentář a předpisy související*. Praha : Linde a.s., 2005. ISBN 80-7201-517-6
3. KOLUCHOVÁ, J. *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*. Praha : Česko, 1992. ISBN 80-85529-01-7
4. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha : Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6
5. MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3
6. MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha : Portál, 1999, ISBN 80-7178-304-8
7. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha : Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-0332-7
8. MATOUŠEK, O. *Rodina jako vztahová síť*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-901424-7-8
9. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-08-8
10. SOBOTKOVÁ, I. Situace v náhradní rodinné péči a její alternativy. *Sborník č. 39: Náhradní výchova dětí - Možnosti a meze*, s. 113-120. Praha : Universita Karlova, Právnická fakulta, 2008.
11. ŘÍČAN, D., KREJČÍŘOVÁ, D. a kol. *Dětská klinická psychologie*. Praha : Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1049-8
12. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-678-0
13. VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice*. Praha : Aula ve spolupráci s MŠMT ČR, 1999. ISBN 80-902-6676-6-2
14. RÁDLOVÁ, E. a kol. *Speciální pedagogická diagnostika*. Ostrava : Montanex, 2004.

Internetové zdroje

15. ŽIŽLAVSKÁ, A. Právní aspekty péče o opuštěné děti v systému náhradní rodinné péče. *Sborník příspěvků ke konferenci - Dítě v systému NR*, s. 10–20. Brno : 2008. dostupné na http://klimes.mysteria.cz/nrp/spr_sbornik.pdf, vyhledáno 27. 8. 2009

Nepublikované texty

16. Vnitřní řád Dětského domova Lety
17. Závěrečné diagnostické zprávy Diagnostického ústavu Dobřichovice

Seznam zkratek

DD = dětský domov

NRP = náhradní rodinná péče

ÚV = ústavní výchova

OSPOD = orgán sociálně právní ochrany dětí

DÚ = diagnostický ústav

OU = odborné učiliště

SOU = střední odborné učiliště

SŠ = střední škola

PPP = pedagogicko psychologická poradna

zl. = zlatých, dřívější měna

Seznam příloh

Přílohy tvoří dokumenty z korespondence, která probíhala mezi Zemským nalezincem v Praze, Okresním soudem ve Voticích a Obecním úřadem v Jankově v letech 1887 (kdy bylo zmiňovanému nalezenci šest let a byl z pěstounské péče odeslán do domovské obce) a 1902 (kdy dosáhl zletilosti a byl vyřazen z evidence).

Příloha č. I	Křestní list
Příloha č. II	Dopis nalezince adresovaný soudu
Příloha č. III	Odpověď soudu zpět do nalezince
Příloha č. IV	Dopis soudu adresovaný obecnímu úřadu
Příloha č. V	Odpověď obecního úřadu zpět soudu
Příloha č. VI	Odpověď obecního úřadu na soudní dotaz
Příloha č. VII	Poznámka soudního úředníka

Příloha č. II

Dopis Ředitelství král. porodnice a nalezince v Praze Slavnému c. k. okresnímu soudu ve Voticích, ohledně nalezence, který byl předán z nalezince do pěstounské péče

NOTA.

(A)

Žádá se zdvořile o laskavé ustanovení a sem udání poručníka níže uvedeného nalezence:
Es wird dienförmlich ersucht, für den unten angeführten Findling einen Vormund bestellen und anher bekannt geben zu wollen:

Nalezence — Des Findlings		
jméno a příjmení Name und Name	jméno, příjmení a příslušnost matky Name, Name und Anhängigkeit der Mutter	jméno, příjmení a bydliště pěstounů Name, Name und Wohnort der Pflegerparce
Brož Václav	Brož Rosalie Bedřichovice	Krásný František a Marie Davle č. 34
čís. známky Zeichen-Nr.: 6741	den narození Tag der Geburt: 18. 27. 81	okres Bezirk: Zbraslav

Ředitelství král. zemského porodnice a nalezince v Praze,
Direction der k. u. k. böhm. Landesgebär- und Findelanstalt in Prag,

dne 21. ho 21. 1887
am ten cervenec 1887

[Signature]
Direktor

Žádá se zdvořile o laskavé ustanovení a sem udání poručníka níže uvedeného nalezence:

jméno a příjmení jméno, příjmení, příslušnost matky jméno, příjmení bydliště pěstounů

Brož Václav

č. známky 6741

den narození 27. 5. 1881

Brož Rosalie

Bedřichovice okr. Votice

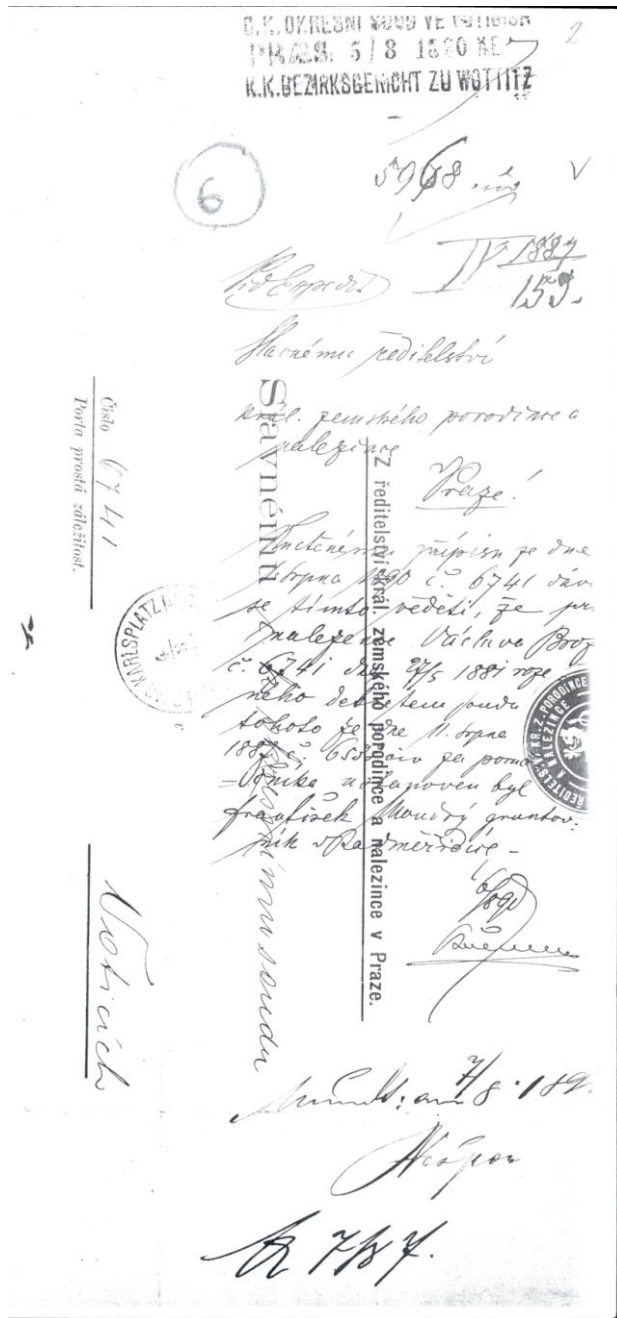
Krásný František a Marie

Davle č. 34 okr. Zbraslav

Dne 21. července 1887

Příloha č. III

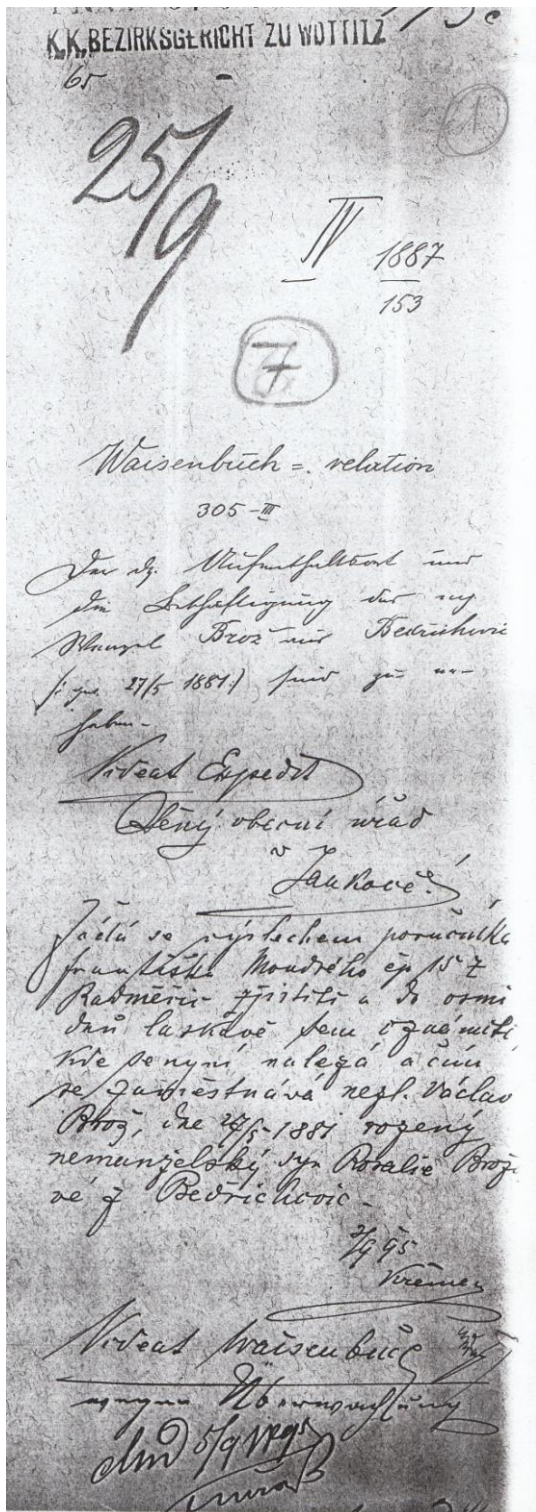
Odpověď Slavného c. k. okresního soudu ve Voticích Ředitelství královského zemského porodince a nalezince

Ctěnému přípisu ze dne 1. srpna 1890 č. 6741 dává se tímto vědět, že pro nalezence Václava Brože č. 6741 dne 27. 5. 1881 rozeného dekretem soudu tohoto ze dne 11. srpna 1887 č. 6538 čiv za poručníka ustanoven byl František Moudrý gruntovník v Radměřicích. 6/8/1890

Příloha č. IV

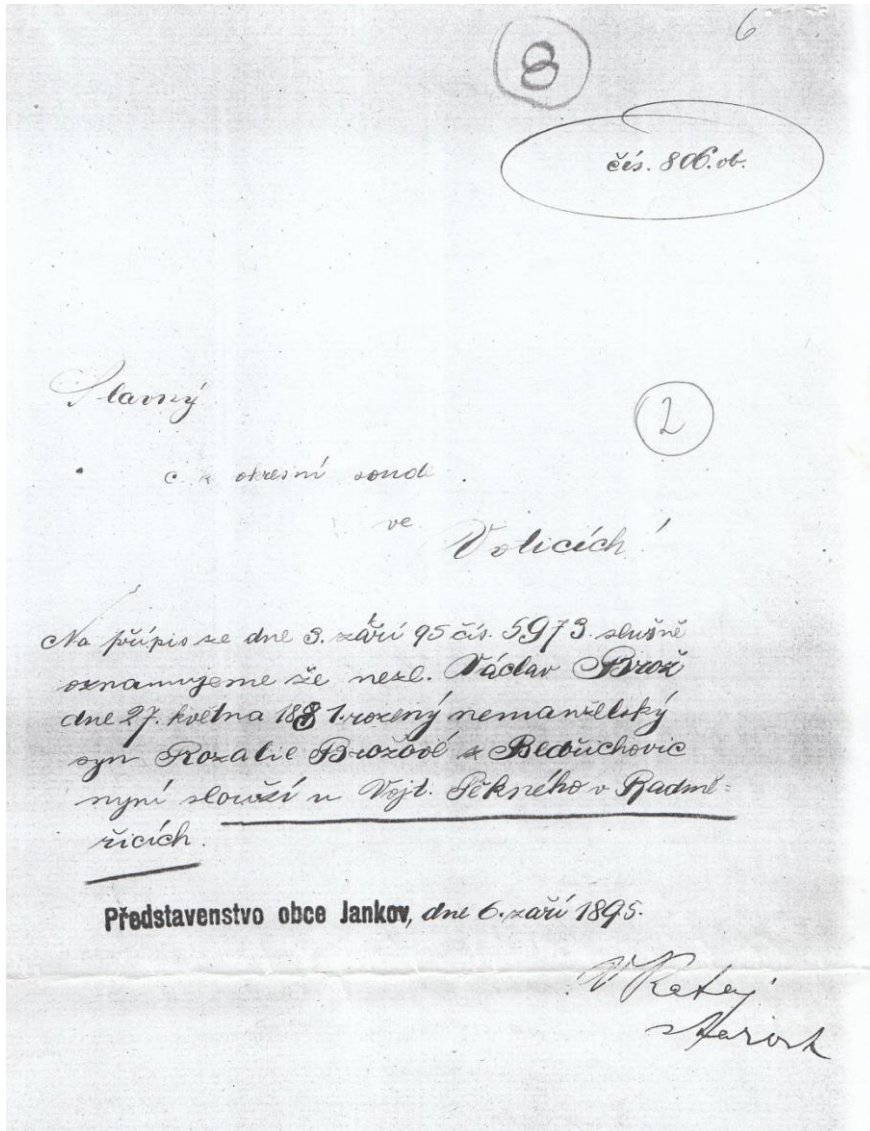
Dopis Slavného c. k. okresního soudu ve Voticích Ctěnému obecnímu úřadu v Jankově

Žádá se výslechem poručníka Františka Moudrýho č. p. 15 z Radměřic zjistiti a do osmi dnů sem laskavě oznámiti kde se nyní nalézá a čím se zaměstnává nez. Václav Brož, dne 27/5/1881 rozený nemanželský syn Rosálie Brožové z Bedřichovic 3/9/1895 Křemen

Příloha č. V

Odpověď Obecního úřadu v Jankově Slavnému c. k. okresnímu soudu ve Voticích

Na přípis ze dne 5. září 95 čís. 59/9 slušně oznamujeme že nezl. Václav Brož dne 27. května 1881 rozený nemanželský syn Rozalie Brožové z Bedřichovic nyní slouží u Vojt. Pěkného v Radměřicích.

Představenstvo obce Jankov, dne 6. září 1895

V. Rataj starosta

Příloha č. VI

Odpověď Obecního úřadu v Jankově c. k. okresnímu soudu ve Voticích na dotaz, kde se nyní zdržuje a čím se živí Václav Brož

25
10 11/12

Představenstvo obce Jankov
1169 - 29/10/1900

c. k. okresní soude
ve Voticích!

Brožová Rozálie přišla
asi před dvěma roky
do Radměřic tam byl
Brož Václav vychován
a vzala jej sebou do
Prahy -, až posud se tam
zdržuje s matkou a
bližší adresa se
neví.

Rataj
starosta

c. k. okresní soude ve Voticích !

Brožová Rozálie přišla asi před dvěma roky do Radměřic tam byl Brož Václav vychován a vzala jej sebou do Prahy-, až posud se tam zdržuje s matkou a bližší adresa se neví.

29/10/1900

V. Rataj starosta

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Ivana Pizúrová
Katedra:	Katedra psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	PhDr. Irena Plevová, PhD.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Ústavní výchova v dětském domově a možnosti náhradní rodinné péče v české republice
Název v angličtině:	Institutional care at children's home and alternate family care in Czech republic
Anotace práce:	<p>Práce je psána popisnou formou. V počátku zdůrazňuje význam biologické rodiny pro dítě a popisuje legislativní zajištění ústavní výchovy a náhradní rodinné péče. Nastiňuje problémy, které tuto oblast v současnosti provázejí. Zabývá se jednotlivými formami náhradní výchovné péče, a to dětskými domovy, osvojením a pěstounskou péčí, z hlediska historie, současnosti i legislativy. Předkládá charakteristiku, organizaci a život v Dětském domově Lety. V poslední části přináší případové studie dětí, které v tomto zařízení žijí nebo jím prošly. Následuje seznam použité literatury, seznam zkratk, seznam příloh a samotné přílohy.</p>
Klíčová slova:	náhradní rodinná péče, ústavní péče, dětský domov, adopce, pěstounská péče

<p>Anotace v angličtině:</p>	<p>The paper is written in a descriptive way. At first it highlights the importance of biological family for children and describes the legislative procedure of the process of placing a child into institutional care and providing foster care. The paper outlines current problems in this field. It deals with individual types of alternate family care, i.e. children's homes, adoption and foster care, from the historical, current and legislative point of view. The paper introduces the organization and life and life in the Children's home Lety. The last part consists of case studies of children who have been living or lived in this home. In the end is of literature used, list of abbreviations, list of supplements and the supplements themselves are given.</p>
<p>Klíčová slova v angličtině:</p>	<p>alternate family care, institutional care, children's home, adoption, foster care</p>
<p>Přílohy vázané v práci:</p>	<p>Kopie úředních dokumentů</p>
<p>Rozsah práce:</p>	<p>43 s., 7 s. obr. příloh</p>
<p>Jazyk práce:</p>	<p>Český jazyk</p>